

Дневник

(стенографски)

на

XIX^{то} обикновено Народно събрание

Четвърта извънредна сесия

=====

4. заседание, събота, 7 октомври 1922 гдина.

(Открито от подпредседателя Г. Марков, в 4 ч. 15 м. след пладне)

Председателствующий Г. Марков: (Зважи) Моля г. секретаря да провери по списъка присъствуващите г. г. народни представители.

Заместник-секретар Ю. Вълков (з): (Прочита списъка.) От заседанието съм отсъствуващи следните народни представители: Селим х. Ахмедов, Димитър Благоев, Стефан С. Бобчев, Александър Ботев, Тодор Буров, Атанас Буров, Григор Василев, Асен Вапцаров, Васил Величков, Христо Ветовски, Владиславовски, Иван Ганев, Иван Гешов, Никола Гешов, Ради Гичев, Георги Данайлов, д-р Юрдан Данчев, Стефан Даскалов, Никола Дейков, Димитър Дерлипински, Иван Димитров, Михаил Дончев, Логин Дончев, Антон Иванов, Христо Кабакчиев, Коста Калев, Ламби Кандев, Константин Караджов, Тенко Кийосев, Иван Ковачев, Георги Колев, д-р Неделко Колушев, Стоян Костурков, Радослав Крайчев, Мони Личев, Тодор Луканов, Андрей Ляпчев, Михаил Маджаров, Ралико Маджаров, д-р Никола Максимов, Александър Малинов, д-р Георги Марков, Неделчо Михалев, Владимира Мюллов, Никола Мушчев, Нако Начев, Георги Ганев Недков, Димитър Нейков, Иван Пандев, Христо Пенчев, Тодор Петров, Гани Радев, Мустафа Ризабеев, д-р Никола Сакаров, Янко Сакъзов, Трифон Саралев, Митю Семов, Борис х. Сотиров, Матио Станев, Теодор Теодоров, Христо Тодоров, Желю Тончев, д-р Йосиф Фаденхехт, Юсион Хасанов, Димитър Христов, Коста Ципоранов, Станко Щастов, Александър Чапрашников, Крум Чапрашников, Юрдан Юрданов, Георги Юртов, Димитър Йблански и Ангел Янев)

Председателствующий Г. Марков: (Зважи) От 216 души народни представители присъствуват 102. Има законното число народни представители.

Обявявам заседанието за открито.

Бюрото на Камарата е разрешило отпуск на следните г. народни представители:

На г. Владиславовски — 3 дни;
На г. Стефан Бакърджиев — 8 дни;
На г. Димитър Стоев — 6 дни;
На г. Станко Златев — 6 дни;
На г. Тодор Буров — 1 ден;
На г. Юоню Матов — 4 дни;
На г. Илия Енчев — 6 дни;

На г. Нух Мустанов — 7 дни;

На г. Христо Кабакчиев — 1 ден;

На г. Митио Станев — 4 дни, и

На г. Мустафа Ризабеев — 7 дни.

Съобщавам на г. г. народните представители, че в бюрото на Камарата е постигнато предложение за одобрение VIII-то постановление на Министерския съвет, взето в заседанието му от 4 септември 1922 г., протокол № 151, по Министерството на железниците, пощите и телеграфите, за сключване договор с компанията на Ориент-експреса за пренос на пощите.

Това предложение ще се напечата, ще се раздаде на народните представители и ще се постави на дневен ред.

От Министерството на търговията, промишлеността и труда е постигнал законопроект за признаване права на индустриална концесия за търгачество на копринени платове на Кузма Чеков от гр. София.

Този законопроект ще се раздаде на г. г. народните представители и ще се постави на дневен ред.

Преди да минем на дневния ред, бюрото на Камарата е готово да отговори на питането на народния представител г. Пърдарев.

Има думата г. Пърдарев да развие питанието си.

Н. Пърдарев (д): (От трибуната) Г. г. народни представители! Аз отправих към бюрото на Камарата следното питане: (Чете) „Една от придобивките на цивилизацията за модерното държавно управление е разделението на трите власти: законодателната, изпълнителната и съдебната. Това начало е в основата на нашето държавно устройство (чл. чл. 4, 8, 12, 13, 149 на конституцията).

„Най-мощната гаранция за правилното развитие на държавата ни и за установяване и поддържане управление, което да има пред очи само общото благо на народа, е постоянноят и непосредствен контрол, който Народното събрание и всеки негов член упражняват върху делата на изпълнителната власт и отговорността на тази последната пред законодателната. Този контрол и тази отговорност съм установени в нашата конституция (чл. чл. 18, 153, 154, 92, 105, 106 и 107), но за да бъде този контрол ефикасен, необходима е пълна независимост на Народното събрание и на членовете му от изпълнителната власт. Тази пълна независимост и непри-

коисновеност е установена от нашата конституция (чл. 93 и следующите от нея). Всеко посегателство на изпълнителната власт върху свободата и независимостта на членовете на Народното събрание е атентат върху нашето държавно устройство, е потърпяване на конституцията. Прив и наложителен дълг на Народното събрание и на бюрото му е да пази своята и на членовете му свобода и неприкосненост.

„Народните представители г. г. Малинов, Ляпчев, Мушанов и Данаилов от демократическата парламентарна група, Т. Теодоров, М. Маджаров, С. С. Бобчев, Яблански от народно-прогресивната парламентарна група, Костурков, Фаденхехт от радикалната“...

Некой от земеделиците: Всички от черният блок.

Н. Пъдарев (д): ... са арестувани от изпълнителната власт в V-ти полицейски участък. Същата търси да арестува народните представители Рашко Маджаров, Владимир Моллов, Атанас Буров, Димитър Христов, Христо Тодоров“...

Н. Атанасов (з): Защо не питаш къде е Чапрашков, да изпълни дълга си?

Х. Славейков (д): Даде си оставката, тъй щото нема защо.

Председателствующ Г. Марков: (Зважни).

Н. Атанасов (з): Той сега е в Семеринг и яде хубавите парички на българския народ. Никой българин не живее в Семеринг, а Чапрашков живее там. Я го повикайте да дойде тук.

Н. Пъдарев (д): (Чете) „Всичките тези народни представители са взропречествувани от изпълнителната власт да се явят в Народното събрание да изпълнят дълга си и упражняват правата си на народни представители. Това престъпление на изпълнителната власт (чл. 126 от наказателния закон) е нечуван дързък атентат против парламентарното управление на страната.“

„За този атентат парламетарните групи на Демократическата, Народнопрогресивната и Радикалната партии при откриване на сесията издигнаха високо своя глас на протест. Но те поискаха от бюрото на Камарата да защити независимостта на Парламента и да поискат незабавното освобождаване на казаните народни представители, за да участват в заседанието му. Бюрото на Народното събрание е съзирало с такова искане и от самите взропречествани народни представители.“

„Моля бюрото да отговори, изпълнило ли е дълга си и какво е сторило в изпълнение на този свой дълг?“

Некой от земеделиците: И защо не е арестувано и останалите депутати.

Ю. Вълков (з): Това е питане на в. „Препоред“.

Н. Пъдарев (д): Г. г. народни представители! Въпросът, засегнат в моето питане, е въпрос принципиален. С него аз искам от бюрото да каже ясно и положително пред Народното събрание: счита ли то, че самото Народно събрание и бюрото му ще требва да се застъпи за независимостта си и за независимостта на всеки един негов член или ще остави без надлежни постъпки този акт на изпълнителната власт?

Аз знам, че бюрото може-би е безсилно да взедейства на една изпълнителна власт, която е днешната.

Ю. Вълков (з): Да, пред искането на народа.

Н. Пъдарев (д): Може-би бюрото не е в състояние да наложи правото, което има — да иска всички негови членове да бъдат свободни при изпълнение на дълга си в тази Камара — но във всеки случай за нас е важно бюрото да изпълни дълга си и да направи основа, което требва да направи, за да бъдат народните представители тук. Иначе оговорността, която засега пада върху изпълнителната власт затова, че е лишила от възможност народни представители да се явят тук и да изпълняват дълга си, ще падне и върху бюрото на Народното събрание.

К. Ковачев (з): Народа поема този грех; той каза, че те требва да бъдат в затвора. Нито Народното събрание, нито бюрото е виновно.

А. Урумов (о): Толкова разбираш!

Председателствующ Г. Марков: (Зважни) Моля, спокойствие, г-да!

Н. Пъдарев (д): Г. г. народни представители! Аз тух тук-там, чух и от трибуната на това Народно събрание, чух и от министерския пост да се заявява, да се дават обяснения за задържането на народните представители Малинов и други. Всичките тези съображения ще ги обсъдим, ще видим каква стойност имат тези тогава, когато ще се разрешава въпроса за задържането на народните представители. Но тук въпросът, който поставям аз и на който трябва да се отговори и от народното представителство, и от бюрото е: може ли по един такъв начин да бъдат задържани народни представители и да бъдат взропречествувани да изпълнят дълга си?

Ю. Вълков (з): Може всичко, когато народът иска.

И. Симеонов (д): Народа! Кой народ? Твоя народ!

Ю. Вълков (з): От тук говорите за народа, а немате смелостта да отидете да го попитате. Идете в Галиче да видите какво иска народа. От Джъник по-нататък не смеете да отидете.

Председателствующ Г. Марков: (Зважни)

Н. Пъдарев (д): Днешната държава се управлява от правила, ясно установени и строго определени в нашата конституция. Договара, докогато тази конституция не бъде изменена по надлежния ред, всеки един от вас, всеки един от нас е длъжен да съобразява своите дела с нея. Сметам, че никой от вас не може и не може да забрави клетвата, която е дал при влизането в оградата на Народното събрание, да пази конституцията и да съобразява своите дела с общото благо на народа.

В. Гарвански (з): Късно сте се сетили за нея.

Н. Пъдарев (д): Г. г. народни представители! Никой от вас, никой от нас, под никакъв претекст не може да се освободи от това задължение, което е дал пред съвестта си пред българския народ.

И. Симеонов (з): Те глътнаха един арсенал, че щом да глътнат една клетва! (Обиц смех).

Ю. Вълков (з): Във всеки случай не глътнахме България.

И. Симеонов (д): И нея глътнахте.

Председателствующ Г. Марков: (Зважни) Моля.

Н. Пъдарев (д): Аз искам да вервам, че в съзнанието на всеки от нас дълбоко лежи това дадено обещание, и когато ще разгледаме и решаваме въпросите тук, ние ще се отхрим от всякакво партизанство, от всякаква умраза и ще искаме само като имаме пред вид общото благо на народа да разрешим поставените на вас и на нас въпроси.

Ю. Вълков (з): Нема да ги решаваме ние — народът е разрешил тези въпроси.

Председателствующ Г. Марков: (Зважни)

Н. Пъдарев (д): Г. г. народни представители! Аз не мога да не отхвърля с възмущение и това лансирано от вас обвинение към българския народ, което с не по-малка енергия лансира и заместника на министър-президента на България, г. Райко Даскалов. Да престанем, г. г. народни представители, да хулим българския народ.

От земеделиците: А-а! Така.

Ю. Вълков (з): Вие го хулите, а не ние.

Н. Пъдарев (д): Когато в Търново се вършеха грабежи, когато в Търново се нанасяха побойща, когато в Търново ставаха убийства, това не го вършеше българския народ.

И. Гегев (з): Не е верно! Ти не си ходил да видиш.

Ю. Вжлков (з): Отде знаеш, като избега? Защо избега?

Н. Пъдарев (д): Това требва да го признаете и високо да го заявете. Това требва да го заявят най-вече министрът на правосъдието и министрът-президентът и министрът на вътрешните работи в България. Те требва високо да го заявят, това е тежен дълг, защото те съм асъм, които требва да защитят честта на България; те требва високо да заявят, че делото в Търново и край Търново не е дело на българския народ...

Ю. Вжлков (з): Ами на кого?

Н. Пъдарев (д): ...че българския народ не е нито грабител, нито убиец, нито желае да позори своето име.

Ю. Вжлков (з): Много късно сте се научили!

Н. Пъдарев (д): Българския народ е един народ от трудолюбиви, от добри, от почтени хора. Българския народ желае да се управлява с начините, които той е определил в своята конституция. На Българския народ съм чужди промите, които се употребиха в и край Търново. Това требва да заявите високо, вие и министрът-презidentа, защото то е в интереса на България, защото е в интереса на българския народ — и така много хули се отправят към нас, г. г. народни представители.

Н. Атанасов (з): Чрез вас и ваши агенти в чужбина се хули във България. Във всеки град имате по един продажник. Предатели!

Н. Пъдарев (д): Да защитим българския народ и неговото име и да престане поне властта, която е повикана да защищава българския народ, да защищава неговата чест, да престане тя да го хули. Нека престанат тези твърдения, че българския народ е направил всичко онова, от което свободата и чиста съвест не може да не се възмути.

В. Гарвански (з): Дайте право на народа, той ще каже.

Н. Пъдарев (д): Вие не разбирате.

Ю. Вжлков (з): Ти сам себе си не разбирам.

Н. Пъдарев (д): Престанете да говорите, че това е дело на българския народ, защото ако вие и г. министрът-президента започнете да говорите това срещу българския народ, аз се питам, кой ще ни защити и кой ще каже блага дума за нас? Е добре, престанете да се криете зад българския народ във вашите действия. Вие никого не можете да убедите, че пет или десет хиляди души, които вие бехте събрали на един митинг или на едно събрание под името „двеклопроизводители“ или каквите щете производители, представляват желанието и волята на българския народ. Волята на нашия народ може да се прояви само по ясно определен от конституцията начин.

Ю. Вжлков (з): Той ще я каже подир неколко дена.

Н. Пъдарев (д): Досега той не е казал по никакъв начин, че българския народ желае...

Ю. Вжлков (з): Той го каза в изборите и требваше да го разберете; ако не сте го разбрали, сега ще го разберете.

Председателствуващ Г. Марков: (Звъни)

Н. Пъдарев (д): Вие требва да разберете едно нещо: като вие по такъв начин искате само да прикриете делото на беззаконие на едно правителство, вие като че не съзнавате големата отговорност, която поемате спремо бъдещето на нашата страна, която вие искате да обновявате, да закрепвате. Аз слушах снощи речта на г. министрът Даскалов, с какъв патос се биеше той по гърдите, като заявяваше, че иска да издигне България, за да може тя чрез културата и производството си да засили българския народ и да постигне българските идеали, да обедини българското племе. Е добре, г. г. народни представители, това съм думите. А делата на правителството какви съм? Да руши всичко, което у нас има нещо изглед на култура, да руши всичко, което досега е придобито, като напредък на България.

Н. Атанасов (з): Култура! Данев с два револвера, това е вашата култура! Хайде, за култура ще ни разправяте!

Н. Пъдарев (д): И когато всичко това се руши, вие искате да ни говорите за напредък на страната, за издигане на България. Е добре, г. г. народни представители, ако ние наистина искаме да издигнем тази страна, ако вие затова сте в това Народно събрание, пржв наш дълг е да искаме Народното събрание да бъде независимо, да запази своята самостоятелност. Къде ще отидем ние, ако една изпълнителна власт под един или друг претекст рече да махне от Народното събрание всички тези народни представители, къде е гаранцията на нейните действия?

Ю. Вжлков (з): Не е чудно утре народа да не вземе мене и тебе и други в затвора.

Н. Пъдарев (д): Къде ще се спре тя, ако нема един френ, ако нема една предпазителна клапа да я задържа да не отива докрай в своите произволи? И ако това задържане ще дойде от тук, от Народното събрание, бъдете уверени, че нема кой да я спре в пътя на произвола. А тръгне ли в пътя на произвола, това вече не е път на за конност и, следователно, ние рискуваме да изложим нашата страна, да я втикнем в едни опасни пътища на нейното развитие.

Председателствуващ Г. Марков: Свършете, защото времето Ви мина.

Н. Пъдарев (д): Аз сметам, г. г. народни представители, че вие ще изпълните един ваш дълг и ще упражните едно ваше право, когато ще поискате от бюрото на Народното събрание да защити независимостта на Парламента. Народните представители по конституцията трябва да бъдат тук, когато заседава Народното събрание. Изключение едно единствено се допуска: могат да бъдат в затвора, ако съм извършил престъпления предвидени в чл. чл. 221 и 222 от главното съдопроизводство, за които се изисква предварителен арест, когато е извършено такова тежко престъпление, и то пак с решение на Народното събрание. Вън от тези изключителни случаи народния представител пет дена до откриване на Събранието и през всичкото време докато трае сесията трябва да бъде тук и свободно да упражнява своите права; никой не може да го лиши от това негово право.

Председателствуващ Г. Марков: Свършете, г. Пъдарев!

Н. Пъдарев (д): Не казвайте, че по-рано съм задържан, затуй, че изпълнителната власт изпълнила 1—2 дена, че може да посегне на неприосновеността на народния представител. Задържан 1—2 дена по-рано, пет дена преди откриване на Събранието, тя е длъжна да го освободи, за да дойде тук да упражнява своите права. (Ръкоплескане от центъра)

Председателствуващ Г. Марков: Г. г. народни представители! Бюрото дава следния отговор на питането на г. Пъдарев: то е уведомено и знае за арестуването на по менатите в неговото питане депутати, първо, от телеграмата, която се получи от тех до бюрото, а така също и от писмото на Министерството на пръвосъдието, с което се изпраща следното министерско постановление до бюрото на Камарата: (Чете) „Първо постановление на Министерския съвет, взето в заседанието му от 24 септември 1922 г., протокол № 93.“

„Пред вид внесения в Народното събрание законопроект за допитване на народа за виновността на министрите от кабинетите Ив. Ев. Гешов (16 март 1911 г.—1 юни 1913 г.), д-р Стоян Данев (1 юни 1913 г.—4 август 1913 г.) и Александър Малинов (21 юни 1918 г.—18 октомври 1918 г.) за обявените и водени войни и последвалите ги катастрофи през 1913/1918 г., Министерският съвет реши да се арестуват всички министри от по менатите кабинети и се наложи възпроизвеждане на всички имоти и секвестър върху движимите им такива.“

„Настоящето постановление е съобщено в Министерствата на вътрешните работи и народното здраве и на финансите“, за изпълнение.

Също така бюрото на Камарата знае за арестуването и от станалите събития, които съм известни на целия български народ, на 17 септември, където в Търново представителите на голема част от българския народ сами арестуваха тези господи, които сега съм задържани в ареста,

А. Урумовъ (о): Шайките.

Председателствуващ Г. Марков: Моля.

Н. Атанасов (з): Имайте търпение да чуете бюрото на Камарата.

Председателствуващ Г. Марков: Бюрото на Камарата счита, че Министерския съвет, внасяйки това постановление в бюрото на Камарата, от една страна, и от друга страна, че е внесен законопроект за допитване българския народ за техната виновност и че този законопроект е първият от дневния ред на Народното събрание, счита, че той въпрос е предоставен на Народното събрание да се произнесе и заради туй бюрото на Камарата не може да направи никакви постъпки.

Н. Савчев (р): Бюрото абдикира.

Председателствуващ Г. Марков: Този е отговора, г. Пъдарев, който може да получите от бюрото на Камарата.

Дължа да кажа още едно допълнение — че този случай не е първия, че ние имаме и други случаи в нашия парламентарен живот . . .

Д-р А. Гиргинов (д): Подобен скандален случай не е имало.

Председателствуващ Г. Марков: . . . той е случая с арестуването на членовете от кабинета Радославов, където Народното събрание се е изказало по повод интерпелацията на Боячо Боев и в която интерпелация вие ще намерите всички групи да съществуващи.

Д-р А. Гиргинов (д): Тогава беше престъпление, сега е двойно престъпление.

И. Гетов (з): Я виж какво си говорил тогава.

Председателствуващ Г. Марков: Тогава Широкосоциалистическата партия се е изказала, че не само одобрява арестуването, но се съжди, че некои от задържаните съществуващи демократи чрез г. Кънева наистина, не одобряват това, но не съществуващи.

Н. Атанасов (з): Немате никакво предложение.

Председателствуващ Г. Марков: Вие се изказвате само по интерпелацията, без да направите некакъв протест; радикалите не съществуващи противопоставили; комунистите съществуващи одобрили и намират, че не само те требва да бъдат арестувани, но и тези, които не съществуващи задържани, да бъдат задържани; народници и цанковисти съществуващи одобрили решението за задържане на радославистите. Това в допълнение на онова, което казах по-рано. (Ръкопляскане от земеделците)

Има думата г. Пъдарев да каже доволен ли е от отговора.

Н. Пъдарев (д): Г. председателю! Вие ще разберете, че от такъв отговор не мога да бъда доволен, защото бюрото на Камарата не е да не съзнава, че Министерския съвет не е съдебна власт и не може да постановява арестуването на никой български гражданин, още по-малко Министерския съвет може да решава да лиши народни представители от правото им да участват тук в Народното събрание. Министерския съвет може да постановява да се повдигне преследване; може да постановява каквото намери за добре, ще се отнася към надлежната съдебна власт, но народен представител не може да бъде вземен и поставен в затвора тогава, когато Народното събрание заседава. Вие схващате ли големото значение на този въпрос, г. председателю?

Председателствуващ Г. Марков: От три дена се дебатира в Народното събрание и то ще отговори.

Н. Пъдарев (д): Не е въпрос за престъпление на министри, тук е въпрос за неприосновеност на народен представител и по този въпрос бюрото на Камарата не е да не съзнава, че никога изпълнителната власт не може да посега на тази неприосновеност.

Аз не мога да бъда доволен от вашия отговор. И понеже този въпрос е тикапчен в интерпелацията, която е

отправена към г. министра на вътрешните работи, министър-президента и министра на правосъдието, аз моля моето питане да се счита, че се включва в онази интерпелация и да бъде поставено на дневен ред за разглеждане. Не може това твърдение на г. министра на вътрешните работи: по повод законопроекта за плебисцит да се арестуват хората. Ще трябва та се изкажем и по въпросите повдигнати в интерпелацията. В никаква страна ни един министър не е искал да избега по такъв начин от отговорност. Това е първия случай, когато един министър в една парламентарна страна бега и се крие зад един законопроект от отговорността, която му се поставя от една интерпелация.

И. Симеонов (д): Г. председателю! Сноши г. председателя . . .

Председателствуващ Г. Марков: Какво обичате? Кажете кратко и ясно.

И. Симеонов (д): Аз поисках онзи ден думата за лично обяснение . . .

Председателствуващ Г. Марков: Кой ви обиди?

И. Симеонов (д): Г. председателю! Моля, почакайте малко, изслушайте ме.

Председателствуващ Г. Марков: Как ще чакаме? Немате думата, седнете си на местото.

И. Симеонов (д): Дайте ми думата.

Председателствуващ Г. Марков: Моля, немате думата, седнете си на местото.

И. Симеонов (д): Що за престъпление, не Ви е срам!

Председателствуващ Г. Марков: Г. г. народни представители! Предлагам да минем към втора точка от дневния ред — доклад на прошетарната комисия — за да може да се свърши с един дребен, но същевременно важен въпрос. Които съществуващи с това, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Има думата г. докладчика на прошетарната комисия.

И. Симеонов (д): Това е говедарска работа, престъпление от председателството на Парламента.

Председателствуващ Г. Марков: Моля, седнете си.

Има думата г. министъра на вътрешните работи.

Министър д-р Р. Даскалов: Г. г. народни представители! Приключихме питането на г. Пъдарева. Мен ме изненада, че той по всекакъв начин се мъчи да повдигне този въпрос, който стана ясен на народното представителство още първия ден и от първото заседание — как стоят въпроса. Вам ви се каза, че бившите министри на България съществуващи по неколко причини. Първо, че тези хора се обвиняват за войните и катастрофите, които последваха отечеството, . . .

А. Урумов (о): Кой ги обвинява?

От земеделците: Народа.

Министър д-р Р. Даскалов: . . . че този въпрос бе се повдигнал от българския народ с една сила, с една настойчивост, че не може правителството да избегне онова искане и онзи инициативен, който народът е отправил към него. Това едно.

А. Урумов (о): Бившите министри да отговарят по надлежния ред.

Министър д-р Р. Даскалов: Второ, че неарестуването на тези хора застрашаваше отечеството от една голема вътрешна опасност.

Некой от левицата: Това е шантаж!

Министър д-р Р. Даскалов: България се намираше в момента пред една голяма вътрешна опасност от невъзможен

мерки срещу хората, които беха нагласили да забият ножа в гърдите на България, да я хвърлят в една анархия, да я хвърлят в един преврат. (Ръкоплескане от земеделците)

Х. Славейков (д): Това е демагогия! С туй оправдавате вашите беззакония.

Министр д-р Р. Даскалов: Втора причина е, че висши държавни интереси от външно естество налагаха задържането на ония, които, казвам, конспирираха срещу отечеството и го излагаха пред външния свет. (Възражения от центъра и левицата) Трета една причина за тяхното арестуване е, че тези хора, освен че гласеха тайна конспиративна организация в България, . . .

Некой от центъра: Това е лъжа!

Министр д-р Р. Даскалов: . . . освен че вдигнаха оржие и подкупваха фашистки банди, за да се хвърлят върху телото на България (Възражения от левицата), тези хора, когато видеха своята отговорност, когато видеха, че българското правителство застава на своя пост, се скриха и започнаха да бегат извън пределите на България.

От земеделците: Позор! (Ръкоплескане)

Министр д-р Р. Даскалов: Къде е Христов, къде е Буров, къде съм и другите?

Х. Славейков (д): Къде бяхте Вие едно време — в Солун не бегахте ли?

Министр д-р Р. Даскалов: Тези хора избегаха. Българския народ, обаче, е единодушен и това ще се подчертава от плебисцита, който предстои. Българския народ, казвам, е единодушен, за да постави тези господи на една подсъдима скамейка. Иeto защо важни интереси на отечеството от външно и вътрешно естество наложиха правителството да вземе известни мерки и да внесе въпроса в Камарата. Вие виждате, че от неколко дена се дебатира този въпрос и мен ми е чудно, когато този въпрос се дебатира, вие отново да се правите на хора неуведомени.

Н. Атанасов (з): На ибрам-башии.

Х. Славейков (д): Кажете кои съм тези висши интереси, които налагат арестуването?

Министр д-р Р. Даскалов: Сложен е на разглеждане въпроса за близкоизточния въпрос, сложен е въпроса за Тракия, сложен е въпроса за отношенията на България с други държави, сложени съм редица други въпроси, които хората, които съм днес задържани, съм именно конспиратори срещу отечеството.

От земеделците: Верно! (Ръкоплескане)

Х. Славейков (д): Това е мръсна измислица!

Д-р А. Гиргинов (д): Това съм шантажи за сметка на хората, които съм задържани; това е тирания от ваша страна!

Председателствуващ Г. Марков: Седнете си на местото!

Министр д-р Р. Даскалов: Но, г. г. народни представители, да видим кои съм хората, които дават подобни въпроси. Това съм ония хора, които на 30 октомври 1919 г. съчиниха, написаха известното онова министерско постановление за задържането също така на бивши министри и управници на България.

П. Карагодоров (р): Не депутати.

А. Урумов (о): Искахме да се публикува постановлението, за да се види големата разлика между едното и другото.

Министр д-р Р. Даскалов: Не сте Вие, г. Карагодоров, да не знаете как и по какъв начин се задържат бивши министри.

П. Карагодоров (р): Не по тяхнъв начин.

Министр д-р Р. Даскалов: Според вас никой български гражданин не може да бъде задържан, без съдебно постановление.

Д-р А. Гиргинов (д): Вие ги задържахте във вагоните, в тъмнината, както задържат разбойниците по горите и птичишата.

Председателствуващ Г. Марков: (Звънки) Седнете си на местото.

Министр д-р Р. Даскалов: Аз ги спасих, а не ги задържах.

И. Симеонов (д): Това е най-големата лъжа в живота Ви.

Министр д-р Р. Даскалов: Г. г. народни представители! Казвам, на 30 октомври 1919 г. се взе едно министерско постановление. Аз бях тогава съвършено млад в министерския кабинет и си спомням, че г. Буров, г. Маджаров, г. д-р Данев съм хората, които прокараха в министерския кабинет известното постановление от 30 октомври 1919 г.

Д-р К. Миланов (д): Прочетете го.

Н. Атанасов (з): Имаме го на ръжка.

Министр д-р Р. Даскалов: И това именно постановление на Министерския съвет от края на месец октомври 1919 г. е същото, каквото е постановлението на Министерския съвет от края на месец септември, 24, 1922 г. — без никаква разлика. Та, казвам, мен ми е чудно, как могат тези хора по тяхнъв един флагрантен начин да си противоречат, когато един Буров, д-р Данев, Маджаров, съм си сложили подписите под едно министерско постановление за задържането на бившите министри по същите мотиви и по същото естество. То беше необходимо. Това министерско постановление, казвам, беше една необходимост, налагаше се от съображения от висши държавен характер. И днес съображенията съм същите — от висши държавен характер, страната се застрашаваше. Вам ви е известно, че даже по мирния договор България е задължена да търси виновниците.

Х. Славейков (д): А-а-а! (Смех у левицата)

Министр д-р Р. Даскалов: България е задължена и ето защо, казвам, тогава се взема онова решение. Днес положението е почти същото; даже днес положението спремо днешните задържани е по-лошо, защото тези хора и в момента, когато беха задържани, беха грабнали кървавия нож спремо своето отечество. И когато имате тези факти налице, мене ми е чудно до какво безсрание, до каква нахалност може да се достигне. Вие немате право даже да заседавате тук, защото сте изменници и предатели на отечеството. (Бурни ръкоплескания от земеделците)

Х. Славейков (д): Който е бил в Солун, той е предател.

Министр д-р Р. Даскалов: Българския народ беше готов да произнесе своята присъда над вас, ако правителството не беше вземало мерки да ви защити.

Х. Славейков (д): Съм шайки!

Министр д-р Р. Даскалов: Всички знаете, че ние имаме заслуги към вас.

Х. Славейков (д): Ние ви благодарим за тези заслуги!

Председателствуващ Г. Марков: (Звънки) Моля, престанете да прекъсвате!

Министр д-р Р. Даскалов: И аз го казвам и го повтарям: ако вие сте хора, трябва да признате, че правителството ви спаси от народния съд, че правителството ви спаси от линчуване, че правителството ви спаси от онази жестока присъда, която народът искаше да произнесе върху вашите престъпни и грешни глави.

От левицата: А-а-а!

Министр д-р Р. Даскалов: Ето защо посипете си главите с пепел, мълчете и чакайте народната присъда над вас. (Ръкоплескане от земеделците. Възражения от левицата и центъра)

П. Палиев (д): Кажете защо не ни изгоните от тук?

Председателствуващ Г. Марков: (Звънни) Моля, запазете типшина!

К. Пастухов (с): Г. председателю! Когато се арестуват народни представители, образува се правосъдна комисия, която разглежда заявлението им, докладва ги на Народното събрание и то се произнася за арестуването на всеки депутат. Така трябва да процедира Народното събрание.

Председателствуващ Г. Марков: Моля, г. Пастухов, седнете на местото си!

Некой от земеделците: Те съм арестувани с право.

К. Пастухов (с): С право или без право, трябва да се образува правосъдна комисия. Този е реда.

Председателствуващ Г. Марков: Има думата докладчика на прометарната комисия.

Докладчик В. Костов (з): Г. г. народни представители! Комитета за въздиғаще паметник-прогимназия в с. Макоцево, Софийска околия, е подал молба до Народното събрание, с която моли да му се отпуснат още 20 железни релси за довършване постройката на училището. Комисията, като е вземала пред вид, че исканите релси им съм необходими, е решила да се отпуснат бесплатно на комитета за въздиғаще паметник-прогимназия в с. Макоцево, Софийска околия, още 20 железни релси от по 6½ м. дължина за доизкарване новостроящето се училище-паметник в същото село, за което има протокол. Обаче, когато докладчикът е докладвал тук, по погрешка стенографите не съм писали, че се отпускат бесплатно. Ето защо, моля Народното събрание да поправи своята грешка и да се каже, че бесплатно се отпускат още 20 железни релси, защото инак ще требва да спрат своята работа.

П. Карадоров (р): Требващо преди 16 септември да се отпуснат, за да послужат за политически цели.

Председателствуващ Г. Марков: Които г. г. народни представители съм съгласни да се коригира по-ранното решение на Парламента, относно отпускането на железни релси на комитета за въздиғаще паметник-прогимназия в с. Макоцево, Софийска околия, в смисъл (Чете) „Отпускат се бесплатно на комитета за въздиғаще паметник-прогимназия в с. Макоцево още 20 железни релси от по 6½ метра дължина за доизкарване новостроящето се училище-паметник в същото село“, моля, да вдигнат ръка. Министерство, Събранието приема.

Минаваме към първата точка от дневния ред: първо четене законопроекта за референдума.

Има думата народния представител г. Васил Коларов.

В. Коларов (к): (От трибуната) Г. г. народни представители! Когато вчера слушах и гледах представителя на Демократическата партия, г. д-р Гиргинов, да разглежда въпроса за отговорностите по войните, аз си припомних, без да ща, следната картина: през 1914 г., когато тук, в тогавашното Народно събрание, се разглеждаше предложението за анектиране делата на кабинетите от 1912/1913 г., които ръководиха балканската война, г. Теодор Теодоров от същата тази трибуна заявяваше на всеуслышание, че неговия кабинет, както и кабинета на д-р Данев, не съм отговорни за войната; отговорни съм други, които съм дошли подир тях. Преди един месец в Държавния съд бившият министър от кабинета на Радославов, Тончев, държа магистрална реч, в продължение на цел един месец, събра всичките автори от света по конституционното и парламентарното право и всички възможни документи, за да докаже пред Държавния съд и пред целия български народ, че нито г. Тончев, нито неговия кабинет, кабинета, в който той вземаше участие, има каквато и да било вина по катастрофата в 1915—1918 г. Сега, когато се повдига въпроса за отговорността на кабинета Малинов, г. Гиргинов, от името на партията на този кабинет, днес държи същия език. И г. Малинов, и неговия кабинет не съм отговорни, не съм отговорни кабинетите на Иван Евстатиев Гешев и на д-р Данев, не е отговорен и кабинета на д-р Радославов, не е отговорен и кабинета на г. Малинов. Кой е отговорен, г-ла?

В. Гарвански (з): Български народ!

В. Коларов (к): Всички опия, които в тия страни и отговорни времена взеха отгоре си тази отговорна длъж-

ност и задача да хвърлят в пламъците на една десетгодишна война един народ и да го държат в тази война, да го изгорят, да го окървявят, да го разорят, днес, когато ние се намираме пред факта на страшното това разорение, на страшните тия катастрофи, големите герои, които тук в Събранието и в целата страна викаха за великите исторически задачи, удряха се по гърдите и призоваваха вековете, за които те работили, всички тези лица днес, при факта на разорението, на поражението, на пълния фалит на техната политика, се явяват тук и имат дързостта, имат кураж да пледират своята невиновност — не само своята невиновност, а да обвиняват другите. Г-да! Г. Иван Евстатиев Гешев, в своят актинг „Престъпното безумие и амбетата по него“ изрично казва: „Не ние сме обвиняемите, ние сме обвинителите“. Да. На стр. 7 изрично той пише: „Ние сме обвинителите“.

А. Урумов (о): Така е, така е.

Б. Коларов (к): И г. Иван Евстатиев Гешев не е виновен, и д-р Данев, който в първите дни на м. юлий велегласно, пред целия свет, заяви: „Моята политика фалира, елате спасявайте България“ и той не е виновен, и той обвинява.

В. Гарвански (з): Чу ли, г. Урумов?

А. Урумов (о): Той просто казваше, че съм турили пръсти в колесницата му. Други хора беха, които направиха да фалира неговата политика — това беха авторите на 16 юни. Един простак само не може да разбере тази пръста истина.

Ю. Вълков (з): Питайте Борис Вазов да Ви каже кой е автора.

Б. Коларов (к): Г. г. народните и цанковистите казват: ние направихме България велика; когато ние напуснахме властта, българското царство се простираше далече от Дунав до Белото море, до Скопие на запад и до Мидия и Енос на изток; ние обеземъртихме българското име; България беше на почит, но дойдоха след нас безумци и престъпници и за две седмици съхрушиха великото дело, което ние издигнахме. Дойде г. д-р Радославов и неговия кабинет и заяви: на 21 юни, когато ние напуснахме министерските постове, България беше велика, българското племе беше обединено от Черно до Сийо море и от реката Днестър, оттам Дунава, чак до Солун и до Шкумба — дотам се простираше властта на български войник; дойдоха след нас безумци и те съхрушиха България. Г. г. народни представители! Ясно е като две и две четири — виновни за войните, виновни за катастрофите, виновни за разорението не съм министрите, не съм кабинетите, не съм партите, които съм поддържали тези кабинети, не; виновни трябва да бъдат онези 200 хиляди души, които паднаха по бойните полета, пръснати по целия Балкански полуостров, виновни трябва да съм и онези инвалиди, които днес, сакати и кийорави, подлагат ръка за милостния към държавата, и обикновено ги хокат и изгонват от кулоарите на Народното събрание; виновни трябва да съм и техните сирии, и техните вдовици, и техните родители; виновни, г. г. народни представители, трябва да съм същите тези народни маси, които бедствуваха, които гладуваха и които днес виждат разорено и своето стопанство, и своето бъдеще. Но всеки разбира — и господата от бившите кабинети, и господата от ония партии, които водиха войните — че тук има нещо друго, че това не може да мине и ако те в този момент се мяжат да представят, да декламират своята невинност, с това, г. г. народни представители, те само доказват колко малко съм се научили от събитията. Беше време, когато народните маси можеше да ги мачкаш, можеше да ги тъпчеш, можеше да ги дереш до кръв — народните маси се отнасяха пасивно. И тогава, когато се вдигнаха на протест, това беше само за един момент; в следващия момент те се укротиха, те на нова сметка подлагаха своята глава под хомота на онези, които съм ги тъпкали. Господата от старите буржоазни партии мислят, че искаме още същите тези стари времена, че народните маси не съм научили нищо, че тези страшни десетгодишни кървави изтезания, че този огън, през който те минаха, е оставил незасегнати техните мозъци и техния морал. Дълбоко се мамите, г-да, дълбоко се мамите! И вие днес фактически чувствувате дълбоката промена, която се е извършила в живота и в поведението на народните маси. Народните маси не съм вече едно овче стадо, което можете безропотно да водите на касалница; народните маси не съм вече онези некогашни

тълпи, които можеха само да аплодират онния, които на утрешния ден идваха на власт и им обещаваха блага. Народните маси научиха от своя собствен опит повече, отколкото бие научихте от опита, който също така съществува и за вас. И днес народните маси се явяват един голем политически и обществен фактор, който излиза сериозно на обществената и политическа сцена, заявява своите права, упражнява своето влияние, предявява и налага своята воля. Ето това е новия, това е големия фактор. (Ръкоплескане от комунистите)

Д-р А. Гиргинов (д): Особено при дружбашкия режим, народа на Райко Даскалов и пияните шайки в Търново!

Министър д-р Р. Даскалов: Как не Ви е срам да говорите подобни работи! Пияни шайки! Това показва колко назад сте останали от времето!

В. Коларов (к): Г. г. народни представители! Народната маса, независимо от г. Райко Даскалов, независимо от тези (Сочи левицата), независимо от тези (Сочи центъра), независимо и от вас тук (Сочи земеделците), тази народна маса, която даде 300 хиляди души убити, тази народна маса, която днес се чувствува роб, която вижда бъдещето на своята страна разорено и компрометирано, тази народна маса няма нужда от много акъл, няма нужда от вашия акъл, тази народна маса вижда, разбира, тя върви вече смело по един път и никой не е в състояние да я отклони от този път.

Д-р Х. Мутафов (о): Можете ли ми каза от коя дата тази маса е станала такава?

Председателствующий Г. Марков: (Звънни)

В. Коларов (к): Господата от тук (Сочи земеделците) се опитаха да задържат негодуванието и недоволството на народните маси. В продължение на две години те задържат негодуванието на народните маси и ги лъжат. По въпроса за издирането и преследването на виновниците за народните катастрофи носят един голем грех господата от тази страна (Сочи земеделците) и тези, които стоят на министерската маса, защото, когато народните маси се върнаха от бойните полета, нададе се един мощен, повелителен повик за възмездие за нечуваните престъпления, извършени над българския народ и над неговото бъдеще. Къде е това възмездие, г-да? Три години, четири години се минаха, откак България е излезла от войната, четири години се водят политически борби и ние имаме срещу себе си само един инвалиден Джржавен съд, некадърен да пропикне в народната душа, да влезе в положението на народните маси и да отговори на една не българска, а народна нужда. (Ръкоплескане от комунистите)

Д-р А. Гиргинов (д): Вие поддържате един кървав режим на атентати и убийства!

В. Коларов (к): Почакайте малко, аз ще дойда и до убийствата. Ще видим къде съм убийците и къде съм подстрекателите на убийците.

Д-р А. Гиргинов (д): Ще видим кой ръководи убийствата и кой е сега кръволока в България.

Председателствующий Г. Марков: Много се сърдите, г. Гиргинов. Не сте прави, а се сърдите.

Д-р Х. Мутафов (о): (Към земеделците) Бихме желали да слушате и нас така, както слушате тех. (Сочи комунистите)

В. Коларов (к): Г. г. народни представители! Тук, в Народното събрание, от заинтересованите кръгове и среди, от тези, които ги защищават, работите се свеждат към известни форми. Формата не е спазена, закона не е спазен — дирят буквата му, запетаята му: правилно ли е арестувано дадено лице, има ли постановление на съдебния следовател или нема. Г. г. народни представители! Ако се касае за едно индивидуално престъпление, колкото и да е тежко то, ако се касае за едно престъпление, което, тъй да се каже, е свързано с нормалния живот на страната, на народа, на държавата, очевидно е, че всичко това било от грамадно значение и едно Народно събрание, което е поставено тук да контролира делата на правителството, да пази законите, не би могло по никакъв начин

да се отклони от своята длъжност — да порицае нарушението на закона. Но, г. г. народни представители, зад формата, зад буквите и запетаята да не изпушчаме из предвид, из пред очи големия и страшен факт, който души и нас и целия народ — десетгодишни войни и катастрофи, десетгодишни разорения и кръви. Отговорностите трябва да се издирият, г-да, трябва да се задоволи народната съвест. И трябва най-после тези, които управляват народа и държавата, тия, които имат кураж да седнат за мобилизация да вдигнат един народ, да го изтръгнат от неговите мирни занятия, да го вдигнат с милиони и да го уловят и пратят в чужди земи да лее кръвта си, да разоряват имотите си, които имат кураж да заповедат бомбардировки на крепости, под които падат с хиляди и хиляди млади синове, тия, които имат кураж да заповедат форсиране на чаталджанските линии, да излагат народните маси на холера, те, г. г. народни представители, трябва днес да се преклонят и покорно да поискат да чуят думата на този народ, когото тъй съм терзали, с който тъй съм злоупотребявали. Не се касае тук за едно индивидуално престъпление, касае се за едно престъпление против един народ, каквото в историята на народите редко се среща, касае се за престъпление, на което народите отговарят с революция, със стихийно помитане на онези, които съм имали дързостта да го хвърлят по такъв начин в пропастта. (Ръкоплескане от комунистите)

Но, г-да, хората от тези кабинети съм насърчени от факта, че народната маса в България немаше достатъчно съзнание, немаше достатъчно организация, достатъчна сила да извърши именно този велики исторически акт на социална и политическа дезинфекция на обществото. (Ръкоплескане от комунистите). Те добиват кураж и от това, че ония, които дойдоха на власт след тях и на които народната маса възложи мандат да издирият престъпниците и да им наложат съответното наказание, измениха на своя дълг и не изпълниха народната воля, като намериха, че трябва да се занимават с други въпроси, че трябва да поемат под свое покровителство отговорниците за народната катастрофа пред народното възмущение. Ето от тук произхожда кураж, от тук хората погромаджии и убийци на народа днес могат да имат кураж не само пред държавните съдилища, пред лицето на цел свет, но така също пред самия народ, пред своите собствени жертви, заобикалени със сенките на тези, които те практика на касапница тъй безплодно и убийствено, имат кураж, казавам, в техното присъствие да се удрият по гърдите и да говорят за свои велики заслуги и да се надеват и да се борят и да турят на нова сметка в движението всичко онова, което е сила и власт, за да могат напоново да се доберат до властта. И днес, г-да — и тук е вашата отговорност — онези, които требавше да бъдат на подсъдимата скамейка и отговарят, днес ви съперничат, днес се побдигат, оспорват ви властта и искат да ви заместват, защото вие им дадохте пълна възможност да се закрепят, вие съдействувате за техното закрепване.

Г. г. народни представители! Аз искам да поставя тия въпроси, които днес възникват народните маси по въпроса за войните. А-а-а, вие искате всичко това да го турите под един камък, под една плоча, на която требва да се тури възпоменателен надпис за вашите велики дела. Вие пълдирате за вашата храброст, за вашите заслуги към народа. Г-да! Народните маси днес искат да се разрешат неколко въпроси. И първия въпрос е този — от това зависи бъдещето на народните маси, зависи техното съществуване — имат ли право, могат ли управляющите класи, правителствата на народа, зад неговия гръб да сключват тайни военни договори и съглашения, имат ли право да залагат кръвта на народните маси, имат ли право да залагат неговите имоти, неговото бъдеще за задоволяване на некакви интереси и исторически задачи?

А. Урумов (о): Викайте Троцки да ви отговори на този въпрос. (Смех в среда земеделците)

Председателствующий Г. Марков: (Звънни) Моля.

В. Коларов (к): Народната маса днес знае, че през 1912 г., когато беше на власт кабинета на г. д-р Данев, той съм своя военен министър Паприков в Петербург склучи военна конвенция с руския царизм. По силата на тази военна конвенция — която е разкрита днес, всички участвуващи в нея лица изложиха нейното съдържание, защото тази военна конвенция през 1912 г., през време на войната, требавше да се прилага и се прилагаше — българската армия биде обявена за група от руската армия, и всич-

ките мобилизационни планове на България трябва да се одобряват от руския генерален щаб. Главнокомандуващия на българската армия и генералите на България трябва да се назначават само със съгласието и одобрението на руския генерален щаб. Г. г. народни представители! През 1912 г. през време на войната по силата на тази конвенция на Руското военно министерство, в лицето на неговия военен атаде, главнокомандуващия българска армия е повъроявал всичките секрети на войната. И аз днес ви питам и народната маса чита, може ли в България едно правителство да предава и да залага по такъв начин силата на народа; неговото бъдеще, може ли по този начин едно българско правителство да прави от българския народ едно оръжие в ръцете на една чужда политика, на политиката на една велика грабителска завоевателна държава? Този въпрос трябва да се разреши и народната маса иска неговото разрешение. Той нема да се разреши друго-яче, г-да, освен когато всички партии, представители на системата на тайните договори, получат своята политическа присъда, когато всички те бъдат веднаж завинаги изринати от властта и като бъде направено невъзможно техното по-нататъшно повръщане на власт. (Ръкоплескане от комунистите)

Г-да! През 1912 г., кабинетът Иван Евстатиев Гешов и коалиционния кабинет Гешов — д-р Данев склучи тайен съюз със Сърбия, по силата на който договор българското правителство се задължаваше да даде 200 хиляди щика на Сърбия, срещу Австро-унгарската империя, в случай че между тях избухне война. Този договор, склучен по настояването и искането на руския царизъм, не беше нищо друго, освен развитието на политиката на тайните съглашения и на залагането на народа и неговото бъдеще на чужди интереси, на чужда завоевателна политика. Да отидем по-нататък. В 1914 и 1915 години, кабинета на Радославова склучи тайна конвенция с Австро-унгарското правителство, по силата на който България се задължаваше да влезе във война на страната на Германия и Австрия и като награда, като дел, да получи българска Македония и половината от Сърбия.

Г. г. народни представители! Нема да разглеждам още други второстепенни въпроси, свързани с тайната дипломация и с тайната политика. Ето една практика, която господата, наричат законна, конституционна, която в 1911 г. беше незаконна, неконституционна, но това не пречеше да бъде практикувана. От 1911 г. стана конституционна по вината и отговорността на пет политически партии, които беха заинтересовани в съществуването на една тайна политика, в създаването на тайни военни съюзи. Въпросът, който днес се поставя, и българският народ иска окончательно да бъде разрешен, е този: ще продължават ли в бъдеще правителствата на народа да сключват тайни договори зад неговия гръб и да го залагат на чужди правителства?

Министър д-р Р. Даскалов: Не ще продължават.

В. Коларов (к): Това не зависи, г. министре, от Вашият отговор.

Министър д-р Р. Даскалов: Докато сме пие тук, не ще допушчаме това.

В. Коларов (к): Две години сме слушали, но от вас не сме видели нито едно дело, насочено действително, за да обезпечи правата на народа, който сам да бъде господар на своите съдбини.

Д-р А. Гиргинов (д): Большевиките не сключват ли тайни договори?

В. Коларов (к): Не сключват. Вие клеветите, господине. Съветска Русия сключува само публични договори, които цели свет знае.

Д-р А. Гиргинов (д): Даже в руската конституция има предвидено право на руските комисари, на народните комисари, да сключват тайни договори.

Председателствующий Р. Марков: (Зважи) Моля, г. Гиргинов.

В. Коларов (к): Вие сте голям невежа, ако не сто един флагрантен клеветник. Умишлено клеветите руската съветска република.

Д-р А. Гиргинов (д): Ние знаем всичките договори, които тя е сключила с държавите.

Председателствующий Р. Марков: (Зважи) Много се увлекохте.

В. Коларов (к): Ето де е правото, ето де е основането на възбуждението на народните маси. И днес, когато съм налице резултатите на тази убийствена тайна дипломатическа политика, ето представителите ви на тази политика, които днес настояват на правото си като управляващи да залагат народите, да ги режат филия по филия.

Д-р А. Гиргинов (д): Кажете кой ги е залагал и резал, кажете факти, а не фрази. Не Ви прилича да говорите като министър Райко Даскалов и да обявявате вашия съюз на солидарност. Говорите против партните на конституцията на България.

В. Коларов (к): Туй е програмата на делата ви. То се знае, че вашите велики дела, които единствено ще останат записани в историята, съм тези катастрофални войни, убиването, заробването и разпокъсването на българския народ. (Ръкоплескане от комунистите) Ето вашите дела.

Д-р А. Гиргинов (д): Кажете кой ги прави.

В. Коларов (к): Аз казах кой ги прави. Втори въпрос. Народните маси днес искат да се разреши на дело един въпрос, по който искаме да получим обезпечение: българските правителства в бъдеще ще имат ли право и сила да ги хвърлят зад техния гръб и против техната воля във войните? Народните маси искат да се разреши окончательно въпроса: народа представлява ли една мръвка месо, която може по угодата на една шепа хищници да бъде кълцана, да бъде дялана, когато техните интереси или техните взаимни кавги това заповедват? Народните маси искат да си обезпечат правото да бъдат едно единно цело, съами господари на себе си, на което никой, никакви мръсни ръце и никакви хищни уста да не могат да посегнат, да ги делят и да ги продават.

Г-да! В 1912 г. вие сключихте договор под опеката на русите със сърбите и гръците, делихте между другите и българското племе, делихте сърбите и гръците, с вашите съюзници заедно: Острието ви беше насочено против турското владичество, тази варварска сила трябва да бъде сломена, погазена, унищожена, туй което от векове е било в нейни ръце, трябва да бъде взето назад и да бъде разделено. Г. г. народни представители! В 1915 г. представителите на същата тази българска буржоазия, макар и от други лагер, склучва съюз с бившите варвари, с турците, за поделбата на гръците и сърбите. Сключват договор, с който да делят сръбския и гръцкия народи!

От земеделците: Втори позор!

В. Коларов (к): Г-да! Чудно ли е, удивително ли е, че, делийки турците между сърбите и гръците, в края на крайщата българския народ остана разпокъсан и разделен; чудно ли е, че тогава, когато ти се наредиш в глутницата на хищниците, която е тръгнала да завоюва, да за-грабва, да къса и да дели, чудно ли е, че в тази глутница съм се намерили по-големи хищници, с по-големи зъби и с по-големи и силни нокти, и ти, малкия, слабия, си станал жертва на същата тази алчност, която е била ръководител на твоите дела и на твоята политика?

Г-да! Този въпрос е кардинален въпрос за един народ, който иска да живее — българския народ иска да живее и иска да живее свободно, иска да живее в благодеяние, иска да гарантира своето бъдеще. Всичко това зависи, преди всичко, от практическото разрешение на този въпрос: ще могат ли господствующите му класи, управляющите му класи да го делят и по своята угодя да го хвърлят ту на изток, ту на запад, ту на север, ту на юг, и в края на крайщата да свличат над неговата глава, гад неговата кесия и над неговия имот хищниците от всичките крайща на света?

Трети въпрос. Г-да! Въпроса, който се поставя днес да бъде разрешен — и народните маси искат да бъде разрешен практически — той е следният: когато вие, управляющите класи, управляющите групи, пратихте народа за изпитание, когато вие реквизирахте неговия имот, когато вие вземате неговия живот и го пращате да го жертвуват за

вашите интереси, имате ли вие, ще имате ли вие в бъдеще правото и възможността като кърлези да се вийвате в неговото тело, в неговото отсъствие да го дерете, да го грабите, да основавате банки и акционерни дружества, с които да подгответе бъдещето негово робство, бъдящия негов глад? През време на войните, г-да, когато народа изнемогваше и когато тук семействата на войниците гладуваха, жадуваха, търпеха лишения, в България се основаваха не по-малко от 200 банки и акционерни дружества, инициатори и главни акционери на които беха всичките тузове на управлящите партии, същите тия партии, които хвърлиха народа във война, в кръвопролитие. Този въпрос, който е не само един въпрос на интерес на народната маса, един въпрос на обществен морал, на обществен морал даже от гледището на буржоазната държава, този въпрос, казвам, трябва да бъде разрешен. Трябва народните маси да кажат възможно ли е подобно явление, че позволите ли в бъдеще то да се повтаря?

Г-да! Още един въпрос се поставя на разрешение и той играе колосална роля в съдбините на българския народ, днес, след неговите поражения. Българската управляща класа през време на войните, както и другите управлящи класи, извършиха колосални престъпления, *laissez l'humanité*, накърнение на най-елементарната човешчина по отношение народите в другите страни, където беше пренесена властта на българските шикове; клаха се невинни, разоряваха се убежищата, селата на мирното население. И вие знаете, срещу България е формулирано едно страшно обвинение, срещу българския народ е формулирано обвинението, че той е един варварски, кръвожаден, хищнически народ, който нема право на свободно съществуване рамо до рамо в обществото на цивилизованите народи. Г-да! Туй не се върши само в България, това вършиха и другите. Днес само победителите имат възможност да го приписват, вменяват във вина на победените; последните немат възможност да направят това по отношение на своите победители. Но безспорен факт е, че българската буржоазия, в лицето на своите управлящи класи, извърши безброй гиъсни, кървави престъпления по отношение народите, чиято територия беше завоювана. Името на българския народ биде по такъв начин охулено, биде поругано, изложено на присмеха и на отмъщението на другите народи. Българския народ е заинтересован да знае, дали и в бъдеще една шепа, една глутница от хищници, решени на всяка цена да грабят, да късат, да разрушават и да богатеят, ще имат право и възможност да излагат по такъв начин престижа на един мирен, трудолюбив и честен народ, който е живел със своя труд и иска и в бъдеще да живее само със своя труд?

Г-да! Престъпленето е едно престъпление големо, едно престъпление огромно, престъпление което смазва, унищожава със своята тежест, последствията от което ще се чувствуват не само от днешното поколение, но от десетки поколения подред, и на българското племе, и на другите племена, с които то е воювало. И днес явяват се, г-да, съучастниците в тия престъпления, непосредствено техни извършители, и ни казват: в какво сме и не виновати? Г. Гешов ви казва: „16 юни е причината за съсипването на България. Ние не отговаряме за 16 юни“. Г. г. Тончев и Радославов ви казват: „Предателите, които дойдоха след нас, които наследиха нас — те съз отговорни за престъпленията; ние не отговаряме за тях. Ние оставихме България велика“. Дохода г. Малинов, в чието министерствуване се извърши, стана страшната катастрофа, септемврийската катастрофа от 1918 г., и виказва: „аз, моите другари, моята партия, ние, само добро желаеме, ние само добро върхуехме; намериха се предатели, изменници, които съкрушиха това дело, което вървеше към своя благодатен край“.

П. Палиев (д): Не е ли верно това?

В. Коларов (к): Аз сега ще ви кажа кое е верно. — Г-да! Първия, големия въпрос, който за народната маса и за историята е разрешен, той е колосалното престъпление, което целокупната българска буржоазия в продължение на тия години, страшни, съждбоносни години, извърши със живота, с кръвта, с имота и бъдещето на българския народ. Това е големото престъпление! Аз не знам дали това престъпление фигурира в наказателния закон, във вашия наказателен закон, аз не знам, дали туй престъпление е предвидено в конституцията. Но, г-да, това е толкова големо, толкова страшно, толкова опасно, че то възбуджа жертвите, то възбуджа народните маси, защото народните

маси изпитват и продължават да изпитват неговите последствия и тия народни маси не само негодуват, не само протестират, но те искат, те се ожесточават. И не се удивлявайте, ако народните маси, когато техното, тий справедливо искане, да получат удовлетворение и успокоение на своята съвест, успокоение на своето заплашено бъдеще, не се удивлявайте, казвам, ако те, отчаяни, прибегнат към саморазправа.

П. Палиев (д): И Вие оправдавате търновските събития?

В. Коларов (к): Аз още не съм дошел до Търново, г-не! Почакайте малко. — Г-да! В 1918 г. разбунтуваните войници дойдоха до Радомир и Владая. До тук не дойдоха, но разбунтуваните гръцки войници, които беха захарани миналата година на реката Сакария, стигнаха до Атина и до дворците на крал Константина, . . .

П. Палиев (д): То е изкуствена работа.

В. Коларов (к): . . . стигнаха до ония, които днес носят отговорност за войната.

П. Палиев (д): Гърците играят на революция.

В. Коларов (к): Да, без съмнение.

П. Палиев (д): Революция без кръв, г. Коларов, аз за пръв път чувам; без капка кръв.

В. Коларов (к): Там има дипломати, големи дипломати; и в България има големи дипломати. Всички тези господи не виждат нищо друго, освен взаимни надхитривания и игри на големите и велики ръководители, които богоувете и историята съз поставили да ръководят слепите, невежествени народни маси. Това е старата ваша идеология, г-да, и върху нея почива вашата власт, вашето управление и вашето владичество. Но основите им се рушат. Аз знам много добре, че гръцката революция е една незавършена революция; . . .

П. Палиев (д): Скроена работа.

В. Коларов (к): . . . аз знам много добре, че гръцките войски още не съз получили ония гаранции, че нема утре, други ден на нова сметка да бъдат хвърлени в огъня на една нова война за интересите на своята хищническа буржоазия и главно за интересите на британската акула. Това знам много добре, но гръцките войници и гръцкия народ влизаха в пътя на провъзгласяване на своите права, на проявление своята сила, и ако те днес направиха наполовина революция, която не можа да се развие докрай, то нема да бъде далеч денят, ако лудостта и престъпленията на техната буржоазия продължат, когато тя ще се развие до свояте логически последствия и ще се превърне в стихия, която ще помете веднага за винаги всички сили на тираниството и на войната. (Ръкоплескане от комунистите)

П. Палиев (д): Вместо един крал, туриха друг, вместо Константина, Венизелос.

В. Коларов (к): Г. г. народни представители! Хората от българската буржоазия, отговорниците за войните и катастрофите и за всички престъпления елиминират тези въпроси, като се спират сега само върху тъжностите. Дайте да видим точно какво е подписал г. Гешов, какво точно е направил; дайте да видим какво е направил Данев, дайте да видим аджеба дали некоя друга сила, некой зъл гений, некой външен, непредвиден дух, не се е намесил в тий добре нагласената история, която щеше да се свърши с една победа, с едно гарантирало благодеянието на българския народ; дайте да видим г. Радославов, г. Малинов, всичко, как е точно, кой какво е направил, кой какво е извършил. Това трябва да се знае, това трябва да се види, това се вижда и ще се види. То нема да остане тайна, въпреки всички опити да се потули истината.

Д-р А. Гиргинов (д): Вие едва вчера подписахте предложението за анкета заедно с дружбашите.

В. Коларов (к): Чакайте, ще ви кажа. Вие не ме разбирате; тогава чакайте малко.

Д-р А. Гиргинов (д): Много бавно вървите след дружбашите.

В. Коларов (к): Когато ние ще трябва да преценяваме личната углавна отговорност на едно определено лице, на един определен министър, очевидно е, че има правим всички тия анкети и изследвания. Те сът от значение. Когато ще му се определи наказание затвор ли, изгнане ли, смърт ли, според вашите собствени закони, тогава очевидно съда, който ще съди и преценява, ще има пред вид и степента на отговорността, може да дират и сменяющи вината обстоятелства. Но, г-да, преди всичко има друг един въпрос, един голем въпрос, и този въпрос е за общото колосално преетапление. То трябва да получи едно осъждане от народната маса, то даже вече частично го получи...

X. Славейков (д): В Търново!

В. Коларов (к): ... макар по един друг повод. Обаче, защо, г-да, вие бегате от един плебесцит по въпроса за общата отговорност на вашите кабинети, които сът подготвили и водили войните? Защо вие се силаете, защо дирите конституции?

Д-р А. Гиргинов (д): Никой народ не може да има съдебни функции.

В. Коларов (к): Плебесцит трябва, заслужва народа да се изкаже за вашата политика, която е, безспорно, политика на войната, която, безспорно, доведе това, което ние днес виждаме пред нас. Защо отбегвате от тая възможност — народната маса да каже, виновати ли сът или сът невинни за страшните катастрофи и поражения, които е претърпел българският народ?

Д-р А. Гиргинов (д): (Възразява нещо)

В. Коларов (к): Г-да! Доказателства за това? Та те сът факти, та те сът последствията от вашата политика, та те сът разоренията, та те сът мирния договор, та те сът данжите, та те сът кръзвите жертви, та те сът всичко това, което народът изпитва, инос на плащат си, плаща и ще продължава да плаща, та то е днешното негово рабство, икономическо и политическо. Доказателствата сът налице, народа ги знае. По този въпрос, г-да, народа ще се раздели на две: този народ, който тегли, който даде кръзвите и материални жертви, който биде ограбван, този народ, без да се колебае, ще каже категорично и решително „Виновни“ (Ръкоплескане от комунистите). Ще дойдат да кажат „Невиновни“ само членовете на вашата каста, само тия, които грабеха, които използуваха народната кръв и народните бедствия. Тий ще се раздели българският народ, и ние тогава ще видим какъв е българският народ, тогава ще видим, дали българският народ се състои от хищници, хайдути, кръвожадни зверове, от варвари, недостойни да носят името член на едно общество, или се състои от един трудолюбив народ, който иска чрез мирен труд и чрез братско съглашение с другите народи да живее и да се развива.

Г-да! Ние ще имаме възможност по повод на внесеното предложение за анкетиране делата на министрите от кабинета на Малинова да разгледаме по-точно и по-подробно известни факти. Но аз не мога тук да не кажа за тях поне две думи. Те сът следните: г. Гиргинов ни каза, че г. Малинов и кабинета му били въздушени от желание да се склучи час по-скоро мир. Аз не се съмнявам в това. Не само г. Малинов, но и германският кайзер, и австро-унгарският император, г-да, гореха от нетръпнение, гореха от желание час по-скоро да се склучи мир. От 1916 г. те апелираха за мир, правеха сондажи, пращаха лица, диреха пътици да дойдат до този загадъчен мир който носеше със себе си страшни опасности, страшни разорения. Нема никакво съмнение, че и г. Малинов също така е мислил за мир. Но не е въпрос, г-да, за вашата мисъл, не е въпрос за вашето желание; въпросът е за вашите дела, въпросът е за вашата далновидност, въпросът е, доколко вие като управници, които бехте длъжни да знаете положението, които видяхте положението, разбрахте го, доколко вие работихте фактически за предупреждение на катастрофите и за изваждането час по-скоро на българският народ от тех.

Д-р А. Гиргинов (д): Във всеки случай работихме много повече от вас. Имаме исторически заслуги в това отношение. Ако искам да знаеш, през време на войната и след войната ние работехме, а вие само помагахте на д-р Момчилова, вие викахте Парвуса, вие викахте против англо-пъзевенците и се борехте против нас, буржоазията, и давахте сила на Радославова.

В. Коларов (к): Г-да! Ти вие имате още тупето да говорите за вашата опозиция? Г-да! Вие тук, в Народното събрание, заявявахте, че свивате вашите знамена пред Радославовата политика и през всичкото време на войната вие гласувахте всички кредити и закони на Радославова за водене на борбата. (Ръкоплескане от комунистите)

Д-р А. Гиргинов (д): (Възразява нещо)

Н. Габровски (к): Това е ваш позор!

В. Коларов (к): Г-да! Единствената партия, тук в Народното събрание, която имаше кураж и смелостта да се противопостави с дело на тая войнствена политика, това беше малката група на тесните социалисти, тя гласува във всички случаи решително против войната, против всички войнствени и военни закони на Радославова.

Д-р А. Гиргинов (д): (Възразява нещо)

В. Коларов (к): Г-да! Джлжен съм да ви изоблича в лицето на цел народ, в лицето на целата история в една клевета — умишлена лъжа.

Д-р А. Гиргинов (д) и X. Славейков (д): (Възразяват нещо)

Председателствующи Г. Марков: Прекалихте го, г. Гиргинов!

В. Коларов (к): Г. Гиргинов! Видяхте ли? Този въпрос аз искам да го разреши съда. Кой е бил за войната и кой е бил против войната — ние искаме този въпрос да го разреши заинтересования народ, ние искаме да отидем пред него, защо бегате от този народен съд, елате да отидем пред него, елате да се изправим пред народната маса и тя да каже кой е виноват и кой не е. Но вие бегате и се криете зад конституционни текстове, зад постановленията на съдебни заседатели. Елате да отидем пред истинския народ, единствено компетентен да каже кой е прав и кой е крив.

Д-р А. Гиргинов (д): Пред палачите на България!

Министър П. Янев: Народа палач!

В. Коларов (к): Г. Гиргинов казва, че те сът работили. Г-да! Проследете действа на Малиновия кабинет — това не е нищо друго, освен един сън, три месечен сън, прекаран на отговорното кормило на властта в онът момент. Вие спахте тук, г-да, три месеца, когато на фронта се подготвляваха страшните катастрофални събития. И требаваше да стане поражението на 16 септемврий, за което бехте предварително предупредени от народните маси.

Министър д-р Р. Даскалов: И тогава не се събудиха.

В. Коларов (к): Войниците идваха тук, в страната, и казваха: „Чакаме до 10 или 15 септемврий; по късно не чакаме“. Народа знаеше, че иде катастрофа, само вие не знаехте. След 15 септемврий там хората — цели полкове и бригади — беха стопени, смазани, както и другите, които беха след тех, хвърлени там да ги заместят. Най-после те вдигнаха глава, търпението им мина всяка граница, тръгнаха назад, към София. Тогава се пробудихте от вашия дълбок сън и на 24 септемврий за пръв път вие свикахте коронен съвет, т. е. Министерски съвет под председателството на короната, и решавате да се изпрати г. Ляпчев и не знае кой още, да водят преговори за сепаративен мир. Г-да! До деня на катастрофата вие не мир приготовлявахте, а вие подготвлявахте и тласкахте напред войната. Ваши министри и депутати ходиха на бойното поле да убеждават войниците да търпят гладни, голи, боси, по наложми на позициите да вършат атаки, да търпят, защото всички народи търпят — такова е времето, требва да се чака, не зависи от нас изхода на положението. Разбрахте ли, г-да? Тогава се раздвижихте, тогава се събудихте, практихте да склучват...

Д-р А. Гиргинов (д): Само фрази говорите — никакви доказателства!

Председателствующи Г. Марков: Моля Ви се, г. Гиргинов!

В. Коларов (к): Аз мога да Ви кажа доказателства; искате ли? Речта на г. Малинова е пред мен — ето я.

Д-р А. Гиргинов (д): Четете я.

В. Коларов (к): Чакайте; искате доказателства да ви кажа. Вие цитирате книгата на г. Малинова, която е у мен, и аз ще я цитирам. Ето какво пише г. Малинов за това: кога сте се събудили от вашия сън.

Некой от комунистите: Чапрашков е бил буден!

А. Кундалев (з): На низ изнесоха тютюна.

Д-р А. Гиргинов (д): Аз цитирах официалния рапорт на Главната квартира на българската армия, на началника на щаба — не цитирах никакъв друг документ.

Министър д-р Р. Даскалов: Значи, с това се извиняват — с другого се извиняват. Винаги така съм навикнали. Едно време изкараха българския народ виновен за 16 юни; сега пак ще изкарат виновен български войник. Помнете ми думите.

Х. Славейков (д): И тая демагогия нема да мине. Червоната кърпа, която носите в джоба си, нема да ги примиши много.

А. Кундалев (з): Главната квартира беше преместена у Славейкова.

В. Коларов (к): На 24 септемврий става заседанието на Министерски съвет, в присъствието на царя, в което се е решило да се пратят парламентъри да сключат примирие.

Д-р А. Гиргинов (д): На 27 септемврий.

В. Коларов (к): Работата е описана даже малко театрално. Казват, че царя дошел на 23; на 24 в Министерски съвет се прави предложение да се пратят парламентъри. Царя, без да каже дума, става, стиска ръцете на министрите и си излязя.

Д-р А. Гиргинов (д): Защото не беше съгласен.

Некой от земеделците: Не ги зачита за нищо.

В. Коларов (к): И на другия ден г. Ляпчев с тези, който го придвижаваха, замина за Солун. Това е факт.

Министър д-р Р. Даскалов: На 27 вечерта в 10 часа заминах за Солун.

Д-р А. Гиргинов (д): Не е верно, Вие лжете. Ляпчев замина на 25 септемврий.

Министър д-р Р. Даскалов: Тъй, тъй, прави сте — на 25 вечерта в 10 часа.

А. Кундалев (з): Щом е на 25 спасихте се!

В. Коларов (к): В напечатаната реч на г. Малинова, стр. 57, се разправя това: (Чете) „На 23 се завръща цар Фердинанд и на предложението веднага да свика коронен съвет, той го свиква на 24, 6 часа вечерта. На този коронен съвет, от името на правителството аз заявих, че ще покажа съюзниците незабавно заедно с нас да сключат мир. Ако не сторят това, правителството ще види какво ще прави. На тъй сложение въпросът царя не намери какво да отговори, освен да стане и да си отиде — това му беше отговора“. Туй е то, това е първия репитителен акт в пътя на примирието, на мира, който извърши г. Малинов — първият и единствен. До 24 септемврий, г-да, . . .

Д-р А. Гиргинов (д): На 27 септемврий Главната квартира иска да продължава военните действия.

В. Коларов (к): До 24 септемврий г. Малинов и Главната квартира водят упорита полемика с фелдмаршал Хинденбурга, искат от него на всяка цена да изпълнят договорните задължения, да изпратят 12 дивизии, които по силата на военната конвенция Австро-Германия съз-

дължени да дадат на южния фронт за неговото крепене. Г. г. народни представители! На всяка стъпка да искате, да настоявате да пратят войска; да искате да дойдат в България нови, пресни дивизии — точно онай сила, чеци която тук се подготвя да сключват сепаративен мир, следователно да ѝ изненавишават — аз ви питам, какво означава това?

П. Палиев (д): Това да не го разбираят ония (Сочи земеделците), разбираам, но вие да не го разбираете! . . .

Д-р А. Гиргинов (д): На коя дата е искано?

В. Коларов (к): На 12 август.

Д-р А. Гиргинов (д): Да се освободи българската армия и да се чака момента на приготовленията, докато дойде мира.

В. Коларов (к): Аз знам много хубаво от вашата преписка, че през месеците юлий и август, през време на целия ваше управление, вие искахте от германците три неща: първо, да възстановят; да дават по 50 милиона марки месечно, за да се води войната — субсидия, която германското правителство от 1 януари престанала да дава; второ, да ви се прашат муниции и артилерия съгласно договорите, каквито Пруското военно министерство, начиная от м. април престанала да дава — вследствие на това Радославов падна, вследствие на това той си даде оставката.

Д-р А. Гиргинов (д): Не е вследствие на това.

В. Коларов (к): Чакайте малко! — И най-после да вие се изпратят 12-те дивизии, германски и австрийски войски, за да закрепят южния фронт. В туй същото време, когато Хинденбург искаше да се оттеглят войските — и фактически оттегли войските от южния фронт — вие протестирайте най-enerгично; вие и Главната квартира искахте на всяка цена нито един германски войник да не бъде взет от фронта.

П. Палиев (д): Престъпление ли беше?

В. Коларов (к): Аз не говоря за престъпление; аз говоря за политиката ви, по какъв път се развиват вашите дела. Аз опровергавам категорично твърденията и на Малинова, и на неговите защитници, че през всичкото това време вие сте подготвяли тръсъко почвата за създаване на един сепаративен мир, бранейки и България от германците. Та вие, г-да, тук преди малко говорехте какво е било трудно положението тогава, вие говорехте за картечници в македония и за цел ред мерки, взети от германците, и казахте: „Как може при германски картечници да правим сепаративен мир“. В същото време вие искате нови картечници и нови германски дивизии! И нещо друго, г. Гиргинов: същите тия германски топове, които уж били насочени против вас за извършване на един преврат, вие ги обиждате срещу владайските позиции и с тех избихте разбунтуваните български войници.

Д-р А. Гиргинов (д): Никой не ги е пратил.

В. Коларов (к): Ето вашите отношения с германците.

Министър П. Янев: Позор!

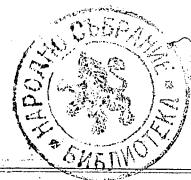
Х. Славейков (д): Той се подиграва с историята.

В. Коларов (к): Г-да! Ние ще имаме възможност в анкетата да се изкажем подробно и аз още отсега ще моля Народното събрание да вземе решение да се даде възможност на депутатите да говорят по два часа и повече, за да могат действително да засегнат всички въпроси.

Аз минавам по-нататък. Г-да! Аз споменавах, че днешното правителство има една голема отговорност, която между другото се проявява и изрази в събитията на 16 и 17 септемврий. На 16 и 17 септемврий станаха жестокости и изстъпления. Нашата група заявява тук категорично: тя осужда всички жестокости и изстъпления, извършени на 16 и 17 септемврий по отношение на когото и да било.

П. Палиев (д): Това ви прави чест.

В. Коларов (к): Г-да! Ние знаем какво значи изстъпления и жестокости, защото това е предимно работническата



маса, която става жертва на изстъпления и жестокости. Ние знаем какво значи жестокости и изстъпления. Г-да! Ние знаем железничарската стачка, когато две хиляди железничари беха арестувани и малтретирани, когато железничарски жени, когато техните деца, майки и бащи бидоха малтретирани от една власт. Ние знаем какво значат политически убийства, защото нашата партия досега е дала повече от 20 убити, жертва на изстъпления и варварства. Ние знаем какво значи изстъпления и варварства, защото тук, в София, се извърши един варварски акт по отношение нашата партия: нашия клуб и нашата кооперация би доха опожарени и ограбени. Ние знаем какво значи това, Е добре, ние ви заявяваме, ние твърдим, че Комунистическата партия и работническата маса протестираят против всички видове варварства и жестокости в политическите борби. Нашата партия се бори най-enerгично и ще се бори против всички видове жестокости, изстъпления и убийства.

Н. Пъдарев (д): Казват, че те били дело на българския народ.

Председателствующий Г. Марков: (Зважни)

В. Коларов (к): Чакайте малко. — Г. г. народни представители! Обаче зад изстъпленето на масите ние не можем да не дирим и намерим отговорностите, и за тех се касае, защото има отговорности. Тези отговорности, г-да, собствено казано, не са в народната маса. Една народна маса действува под влиянието на едно ожесточение, което по един или друг начин у нея е създадено или предизвикано. Народната маса може да извърши актове на жестокости и убийства, именно тогава, когато ония, било които управляват, било които ръководят народните маси и представляват съзнанието, организацията, волята в техните действия, зарежат своите длъжности и допуснат, че ожесточението на народните маси да се развие и превърне в жестокости и в актове на отмъщение.

Г. г. народни представители! Аз тук нема да скрия и веднага ще кажа: българското правителство е отговорно за тия жестокости. Защо е отговорно? Отговорно е първо затова, защото то е правителство, защото в тия жестокости там, на самите места, безспорно, е имало агенти на властта, хора на правителството.

Н. Савчев (р): И самия министр!

В. Коларов (к): Следователно, то носи отговорност за делата на своите агенти. На второ, място, правителството е отговорно още и за това, защото по тяхната вина, който засега пай-дълбоко и интересите, и съвестта на народните маси, правителството, въпреки своето обещание от две години насам да преследва и да накаже убийците и погромщите, не направи фактически нищо сериозно за техното нападение. По отношение на една част от тех то създаде един държавен съд, който е само една измама на народен съд. Цела година се разтака този съд да съди, да дери. Г-да! Ами че народната маса се очудва на това, тя изгуби вера в способността на един държавен съд, . . .

М. Хранов (н. л): Никой не се интересува вече за него.

В. Коларов (к): . . . който не може да задоволи нейните интереси, не може да задоволи нейната правова съвест. Правителството не посегна и върху останалите злосторници и погромщици, които също така носят отговорности за катастрофите и бедствията на народа. Ето неговата отговорност. Но, г-да, аз се обръщам към вас, които претендирате да сте жертва на тия жестокости, и питам: немате ли и вие отговорности?

П. Палиев (д): За Търново ли?

Х. Славейков (д): Кажете ги Вие.

Д-р Х. Мутафов (о): Фашисти сме станали!

В. Коларов (к): Чакайте малко. — Аз ви питам, г-да: какви отговорности имате? В 1919—1920 г., когато станаха убийствата и изтезанията на железничари и държавни служащи, вие, г-да, . . .

Д-р Х. Мутафов (о): Ще ви кажем нашето поведение.

Д-р А. Гиргинов (д): Тогава не сме ги защищавали.

Д-р Х. Мутафов (о): Лично съм ходил да искам смекчение.

Председателствующий Г. Марков: (Зважни).

В. Коларов (к): Постойте малко, послушайте. — Г. г. народници и цанковисти! Та вие не бяхте ли с правителството, и следователно не носите ли всеподобно и солидарно отговорност за всичките актове и престъпления на тогавашната власт? Отговорете, г-да конституционалисти, отговорете.

Х. Славейков (д): Защото не сме били правителство и не я носим.

Д-р Х. Мутафов (о): Нашите министри не беха съгласни с държането на министрите от Земеделския съюз и многократно правеха постъпки за прекратяването на стачката.

Председателствующий Г. Марков: (Зважни)

В. Коларов (к): Г-да! Ако вие не сте съгласни с една политика на терор, която противоречи на законите, на вашата програма и на вашата съвест, то акта, чрез който вие можете да изразите вашето недоволство беше само един — требващ да излезете от правителството.

Д-р Х. Мутафов (о): Не, ние имахме още работа да върнем в този кабинет.

От комунистите: А-а-а!

Д-р Х. Мутафов (о): И беше от полза за България.

В. Коларов (к): Вие имахте още една задача, признавам — окончателно да осигурите вашата безнаказаност за престъпленията, които тежат на вашите кабинети и на вашата съвест.

Н. Пъдарев (д): Г. Малинов предложи дневния ред по ваше искане.

Председателствующий Г. Марков: Дайте възможност на оратора да свърши,

В. Коларов (к): Престъпленето на 24 май миналата година. Добре, участвуваха партизани на вашите партии, г-да. Посочени са предъ следователя и досега още абсолютно нищо не е направено за техното наказание.

Н. Пъдарев (д): Кое?

В. Коларов (к): Изгарянето на народния дом.

Д-р Х. Мутафов (о): Народните маси така действуват, г. Коларов!

Д-р А. Гиргинов (д): Има образувано дело, в което има посочени неколко души студенти и можете да докажете техната вина, но досега никој не е съден.

В. Коларов (к): То не е отишло в съда.

Д-р А. Гиргинов (д): Ще видите кой как е действувал.

Председателствующий Г. Марков: Моля, седнете на мястото си, г. Гиргинов, и стига вече сте прекъсвали. Приключете, г. Коларов.

В. Коларов (к): Аз не мога, обаче, да не се спра за две минути поне върху туй, което тук един от предшествуващите оратори вече изтъкна — върху вашите любовни отношения, вашият големи симпатии към фашизма, г-да.

От левицата и центъра: А-а-а! (Смех)

В. Коларов (к): Смешно, да, смех възбужда това у вас.

Министър д-р Р. Даскалов: То е приструвка на престъпника.

В. Коларов (к): Г-да! Когато вашия шеф . . .

Д-р А. Гиргинов (д): Кой?

В. Коларов (к): Теодор Теодоров.

Министър П. Янев: Най-големия фашист.

А. Кундалев (з): На блока.

В. Коларов (к): Когато вашия шеф казва: (Чете) „Можеби некой ще ви бедят или вече ви бедят, че сте фашисти — казва на младежите — е добре, не се срамувайте от това: фашизмът е едно политическо явление напълно оправдано. Тази декларация аз я направих не случайно, а съзнателно и поемам за нея всичката отговорност пред историята и пред народа“.

Министър д-р Р. Даскалов: Пред историята! Ето при-
съдата.

В. Коларов (к): (Чете) „Аз поемам отговорността, задето съм посветвал българската младеж за една упорита, твърда и смела самоотбрана“.

От левицата: А-а-а! Самоотбрана.

Министър д-р Р. Даскалов: Самоотбраната е маска. Тий правехте и в балканската война: казвахте в оная война, че Турция ни нападнала, в 1913 г. — че Сърбия ни нападнала, в 1915 г. — пак че Сърбия ни нападнала. Това е то вашата самоотбрана. Атакувате и казвате, че се само-
отбранивате. Това е маската.

Д-р К. Миланов (о): Недейте забравя, че всеки гражданин има право на самоотбрана против незаконните дей-
ствия на властта и че тя престава да бъде власт, когато произволничи.

Министър д-р Р. Даскалов: Опитайте се още един път на такава самоотбрана. Аз ви съветвам да се опитате още един път.

Председателствуващ Г. Марков: (Зважни)

В. Коларов (к): Когато в 1921 г. е писано следното по-
повод учредителния конгрес на младежкия съюз при Обе-
динената народно-прогресивна партия: (Чете) „Във всички
страни“ — говори се пак за фашизъма, защото младежкия
съюз направи апология на фашистите в Италия . . .

Министър д-р Р. Даскалов: И в. „Мир“ всеки ден пише за фашизма.

В. Коларов (к): . . . в. „Мир“ казва: (Чете) „Във всички страни, дето обществото е било подложено на заплашвания, буйства и насилия от организации и тълпи, се очертават днес подобни действия“ — фашистки действия — „които имат за цел да запазят заплашените свободи, потъкнатата интелигенция и накърняваните нагодни чувства. В Германия младежи и студенти спомогнаха най-вече да се запази реда в победената им родина от вилнещи червени тълпи. В Италия дето със стачки, манифестации, бомби и бастонади възбуджани тълпи тероризираха и парализираха целия държавен живот и дори заеха по едно време фабриките; на този червен терор се отговори от младите с една също тий яростна реакция на фашистите“.

П. Палиев (д): И във всеки случай спасиха Италия.

А. Урумов (о): И вие същата констатация можете да направите.

Председателствуващ Г. Марков: (Зважни) Моля, оставете прекъсванията.

В. Коларов (к): Г. г. народни представители, фашизмът е едно явление, към което прибегват днес всички господствующи класи в борбата срещу негодуванието и възмущението на своите жертви, които падаха по бойните полета и днес трябва да теглят последствията от страшните разорения. Вие знаете, г-да, какъв е фашизма в Германия. Фашизмът е оргеъ, фашизмът е организацията на Хинденбурга, на германските бивши империалисти, партизани на кайзера, които вършат систематически убийства, тероризират германския народ и се готвят да му нахлуят на нова сметка императорската корона. Г-да! Вие говорите за онези студентски и други организации в Германия, които спасили, изчистили улците от червени тълпи. Вие говорите, следователно, за онези тайни военни монархически

организации в Германия, които днес заплашват републиката, избиват нейните министри и заплашват всичките дейци на работническата класа. Добре, във вашата статия вие славословите техните дела, вие славословите италианския фашизъм. Италиянските фашисти, г-да, досега избиха не по-малко от 25 хиляди души работници и селяни, изгориха и разориха не по-малко от 1000 народни домове, печатници, работнически и селски кооперации; фашистите в Италия досега разтуриха с револвери в ръка не по-малко от 1000—1200 общински съвети, които се намираха в ръцете на социалистическата партия, отчасти и на тий наречената популистка партия, която е една католическа селска партия; фашистите в Италия досега унищожиха на-
силствено всичките контракти, договори, които работническите и селските организации, синдикатите на безимотните и малоимотните селяни беха сключили с едните собственици на твърдие изгодни условия; фашистите в Италия със орждие на италианските банкири, финансисти и едни собственици в борбата им срещу градските и селските народни маси за извоюване по-добри условия за живот. Туй е фашизма. Вие се явявате в България и казвате на въз-
шите вълчета да бъдат фашисти, вие им казвате да вървят по славния път на техните предшественици в Италия.

Министър д-р Р. Даскалов: Но ще има да им преседие много. (Възражение от центъра. Смех в сред комунистите)

Председателствуващ Г. Марков: Г. Коларов, свършете!

Министър д-р Р. Даскалов: Нека направят опит само.

Х. Славейков (д): Вие ги правихте със силата на вла-
стта.

Председателствуващ Г. Марков: (Зважни)

В. Коларов (к): Ето, това сът вие. Това проповедвате вие днес в лицето на българския народ. И когато, г-да, вие се паткажахте на цепеници, на тоги и на пушки от страна на същата тая народна маса, тогава очевидно вие плачите за законност, за нарушение на права.

Некой от центъра: Защото сът ортаци с тях.

В. Коларов (к): Ние имаме морално право да протестираме против изстъпленията, а вие, г-да, насърдчители и организатори на фашизма в България, немате право да протестирате против изстъпленията. (Ръкоплескане от комунистите) Те със плод на вашата политика, те със орждие на вашата собствена борба.

Х. Славейков (д): Фашизмът е там (Сочи земеделците).

Д-р А. Гиргинов (д): Четете окръжното на Кюстендилската земеделска организация и ще видите къде е фа-
шизма.

В. Коларов (к): Това със фашистите.

Председателствуващ Г. Марков: (Зважни) Моля свършете, г. Коларов.

В. Коларов (к): Свършвам, заключението си права.

Г. г. народни представители! Отивам по-нататък и казвам: по въпроса за арестите още в 1919 г., когато беха извършени арестите от дружавското правителство със съучасието на народните и църковници, ние тук депозирахме дневен ред, с който казахме, че ние изказваме задоволството си по случай арестуването на част от виновниците за страшните народни бедствия, но ние прибавихме, че настоятелно искахме арестуването на всички погромщици и народни убийци. (Ръкоплескане от комунистите и земеделците)

Министър д-р Р. Даскалов: И това дойде.

В. Коларов (к): В продължение на две години ние водим борба сред народните маси и тук; ние викаме: народен съд. От тук (Сочи земеделците) си правеха оглушки, защото в 1919 г. и в началото на 1920 г. имаха нужда от вас, г-да, . . .

Х. Славейков (д): А сега от вас. И вие и те все сът
фашисти.

В. Коларов (к): ... за да се разправят с движението на работническите маси за повече хлеб и за повече свобода. Но ние трябва да призаем, че след като техната политика възбуди недоволството на собствените техни маси, ...

Н. Савчев (р): О! Досега не е възбудждана!

В. Коларов (к): ... след като тези безимотни и малоимотни маси смело вървят, вдигат се на манифестиации, вдигат знамена, на които пише: „Истински съд на погромщиците“ знамена на които пише: „Долу спекулативния капитал“, знамена на които пише: „Долу кокодерството“, „Долу косвените налози“, макар г. Турлаков да продължава да разправя, че това само се разправя на митинги и събрания и се пише на плакарди, а тук в Народното събрание и от министерската маса тези работи по-другояче се разискват — въпреки това, г. г. народни представители, тая идея за един народен съд за убийците на народа зреет в народните маси, защото тя отговаря на неговата съвест, защото сама тя е едно народно чувство, едно народно дело и тежко и горко на ония, които не дават задоволение на тая народна съвест. Пристъпват към арести днес, едва днес посегат върху парламентария имунитет. Г-дата можеха да не посегнат върху парламентария имунитет, ако те действително своевременно вземаха мерки за поставяне на местото ония, които съз причинили народната катастрофа. Още в ония времена, когато за никакъв имунитет не можеха да претендират, те требаше да турият ръка на тех и да им дават заслуженото, защото народът искаше това. Оставиха ги, станаха те депутати, и днес посегат на имунитета им. Е добре, ние осъждаме посегателството на имунитета (Смех сред левицата), но казваме: „Г. г. народници и цанковисти! Вие немате нравствено право да осъждате посегателството върху имунитета, защото във ваше време беа арестувани — я вижте колко съ! (Сочи комунистите) — беше арестуван другаря Стефан Димитров, и държан месец и половина в арест и малтретиран без никакво решение на Народното събрание. Къде бехте тогава да протестирайте?

П. Палиев (д): Кога?

В. Коларов (к): Той беше арестуван от 14 януари до месец март.

Д-р А. Гиргинов (д): Ние най-много протестирахме и в правосъдната комисия. Ето вашния другар е тук, нека ви каже. Недайте изопачава.

Председателствуващ Г. Марков: (Звънни)

В. Коларов (к): Само той ли е? Ами през зимна нощ в полунощ вдигнаха от легло пет души депутати начело с нашия старец Димитър Благоев и ги арестуваха. Това беше так през м. февруари 1920 г., това беше във време на управлението на народници и цанковисти.

Н. Пъдарев (д): Кога?

В. Коларов (к): А-а-а, Вие не знаете това?

Министър д-р Р. Даскалов: Много ви е къса паметта, г. Пъдарев.

Н. Пъдарев (д): Немалце Камара, г. министре!

В. Коларов (к): Очевидно, когато се касае за един комунист, за един работник, за некакъв селянин, може ли това да привлече вашето внимание! Когато се касае за една господарска дама, когато се касае за един член от вашето поченто общество, очевидно тогаз се вдигат всички закони и конституции в защита на техния имунитет.

Н. Пъдарев (д): Немалце Камара тогава.

В. Коларов (к): Г-да, немате нравствено право да вършите това. Ние протестираме, защото винаги сме протестирали и ще протестираме дотогава, докогато имате една Конституция и закони, против техното потълкане.

Х. Славейков (д): Срам ви е да се обърнете към тех,

Председателствуващ Г. Марков: (Звънни) Завършете г. Коларов!

В. Коларов (к): Завършвам.

Имаме един законопроект за плебисцит. Заявяваме ви, че ще гласуваме този законопроект.

От левицата: Разбира се. Знаем го това.

В. Коларов (к): Разбира се. Защото, г. г. народни представители, ние виждаме в този законопроект един от резултатите на продължителната наша работа сред градските и селските маси. (Ръкоплескане от комунистите)

Н. Пъдарев (д): Чуете ли кое дело вършите Вие, г. министре?

В. Коларов (к): Ние виждаме в него най-после една концесия, която ръководителите на дружбашкия съюз и дружбашкото правителство съз принудени, под напора на своите собствени малоимотни маси да направят на техната съвест и на техните убеждения.

Н. Пъдарев (д): Не се чудете, че ви обвиняват в ортакъм.

В. Коларов (к): Г-да! Защо вие бегате, вие, които говорите за демокрация, защо бегате от тази народна консултация, защо се боите да се срещнете с народната маса и да чуете нейната присъда, виновни ли сте или невинни? Искате анкети, какви особени анкети? Анкета е направена, нейните резултати съз налице.

Ние отиваме по-нататък и казваме, има този плебисцит и той е достатъчен.

Н. Пъдарев (д): Ако има доказателства за виновността им, защо ви е плебисцита?

В. Коларов (к): Той разрешава един въпрос, той изказва народната присъда върху народоубийствената политика на всички стари буржоазни партии, ...

От левицата и центъра: Без дружбашките.

В. Коларов (к): ... които от 40 години насам в България подготвляваха войни, народни погроми и политическо и икономическо заробване на народа.

Х. Славейков (д): Искате да ловите риба в мътна вода — това гоните.

В. Коларов (к): Г-да! може да се произнесе една присъда върху индивидуалната отговорност на отделните лица и, за да се определи техното наказание, което те заслужават като престъпници, трябва народен съд, но трябва един действително народен съд, не фалшивкация на народен съд, подобен на днешния държавен съд, ...

А. Урумов (о): Чека!

В. Коларов (к): ... а истински народен съд, съставен от избраници на жертвите на вашата войнствена и грабителска политика (Ръкоплескане от комунистите), един съд съставен не от агенти на същите тези господствуващи класи, които по своята идеология и по своите интереси съществуват на техната политика и управление, но съставен от представители на тази отрудена градска и селска народна маса, която е била само тъпкана, убивана ограбвана и която и в бъдеще предстои да бъде третирана така, ако тази политика продължава да плаща масрафите на лудориите, престъпленията и безумията на своите управници.

Д-р А. Гиргинов (д): Два часа говори, и ние ще искаме да говорим.

Председателствуващ Г. Марков: (Звънни) Г. Коларов! Времето Ви изтече.

В. Коларов (к): Аз свършвам.

Председателствуващ Г. Марков: Заключете най-после.

В. Коларов (к): Заключавам. — Г-да! Ние не очакваме, че днес може да има един истински народен съд, който ще даде възмездие.

А. Урумов (о): Чека!

В. Коларов (к): Ние не верваме в това затуй, защото съществува политика досега земеделското правителство засилващите външните позиции, съществува политика засилваща капитала в България, даде възможност той да използува ограбения народен труд, да разпространя своите пипала по целата страна, да се организира и да сложи своите лапи върху народните маси.

Председателствующий Г. Марков: Г. Коларов! Свършете най-после! (Смех пред левицата)

В. Коларов (к): Свършвам. — Най-после ние казваме, народен съд ще има в тая страна тогава, когато тази капиталистическа и експлоататорска система бъде срината от основите си от градските и селските трудящи се маси, ...

Председателствующий Г. Марков: (Зважки)

А. Урумов (о): Напразно држкаш!

В. Коларов (к): ... тогава, когато тези народни маси надгроба, дето ще лежи позора на една капиталистическа класа, която не е вършила нищо друго, освен да убива, да дере и да изнемощява народните маси, постави плочата на забвението, но след като издигне властта на работническите и селски революционни съвети. (Продължителни ръкописания от комунистите)

Председателствующий Г. Марков: Има думата народния представител г. Христо Мутафов.

(Председателското място се заема от подпредседателя К. Малев)

Д-р А. Гиргинов (д): Значи, болшевишко знаме в законопроекта за допитването. То е отлично. (Възражения от комунистите. Пререкания)

Председателствующий К. Малев: Моля, пазете тишината, г-да!

Д-р Х. Мутафов (о): (От трибуната) Моля, дайте 5 минути отпих.

Министър П. Янев: Без отпих.

Д-р Х. Мутафов (о): Г. г. народни представители! Аз трябва с прискърбие да констатирам, че бюрото на Камарата не се държи, както му повеляват условията за дебатиране на един такъв важен въпрос. Недейте чака. Вие от г. министър Янева, той да налага на председателството на бюрото, какво трябва да стане със заседанието: да се продължи ли, или не. Аз протестирам против едно такова налагане на г. Янева, министра на правосъдието, който би требвало да има малко повече, бих казал, учитвост, търпение и внимание, да изслуша всички свои политически противници, когато се дебатира такъв въпрос, какъвто е законопроекта за допитване до народа.

Министър П. Янев: Аз скажа времето много повече от Вас.

Д-р Х. Мутафов (о): Вие не правите това, г. министре, защото скажите времето, ...

Министър П. Янев: Скажалявам за времето, което губите с външните приказки.

Д-р Х. Мутафов (о): ... а само, за да не дадете възможност да се изслуша един от вашите противници от всички тези, които стоят на външните банки.

Некой от земеделците: Ние слушахме 40 години.

Д-р Х. Мутафов (о): Г. г. народни представители! Въпреки това безредие, което се създава в Парламента, аз ще се помъжа да изкажа становището на парламентарната група, която представявам, по внесения законопроект. Естествено, аз нема да говоря с тоя патос, с който говориха г. министър на полицията и г. представителя на Комунистическата партия, защото аз искам да бъда спокоен и обективен, без страсть и без чувства на злобливост и на мъжественост, каквито вие всички долзвате в произнесените речи от г. министра на полицията и от г. пред-

ставителя на Комунистическата партия. Зад тяхния патос се криеше — това беше ясно на всички ни — злобиви чувства, чувства на отмъщителност срещу всички онни, които са наричат свои политически противници.

Некой от комунистите: Защото съте виновници; това ете заслужили.

Д-р Х. Мутафов (о): Общността на техното настроение се долавяше от всички. И едните и другите искаха да не дадат възможност спокойно да разглеждате въпросите, които ни съд представени на разглеждане и да дебатирате по внесения законопроект спокойно. И единият и другият се помъжиха да застанат не преко на базата на закона и да разгледат законопроекта, който непосредствено предстои да се разгледа, а да правят преглед на онова, кюето от 40 години в България било станало ...

А. Урумов (о): Диверсия.

Д-р Х. Мутафов (о): ... и за всички онези събития, които, добре или зло, съд ставали, или съд се отразили пакостно въобще върху днешното положение на България, като нация и като държава. За мене, г. г. народни представители, това беше една диверсия и, нека призная, една удачна и сполучлива диверсия. Вместо да се почувствуват в положението на обвиняеми и вместо пие да ги обвинявам за събитията през 16 и 17 и след 17 септемврий, те се помъжиха злорадствувайки, да турят нас в положението на подсъдими и да видят, как ние ще се защищаваме за вините, които те ни приписват. При това положение, ние пак ще се помъжим да ви докажем, че всичко онова, кюето вие сте събрали като материали за обвинение, не ви дава никакво основание да пледирате нашата виновност, нито пак издава у вас чистата съвест на хора, които следат безпристрастно на политическата история от 40 години или от 5—10 години насам.

Министър П. Янев: Материяла други съд го събрали.

Д-р Х. Мутафов (о): Напротив, вие гледате на тази история през призмата на вашите страсти, на вашето зло настроение спремо нас, и немате кураж да водите борба с ваши политически противници лоялно, на базата на конституцията и законите, а искате да ни поставите вън от законите, седейки вие сами над законите и над конституцията.

Некой от земеделците: Вие търпите законите, а ние ги установяваме.

Д-р Х. Мутафов (о): Г. г. народни представители! Защо да прикривате истинските мотиви, по които искате да съдите днес всички бивши кабинети; защо искате да прикривате истинските подбуди, които ви карат да арестувате всички бивши министри в затвора и да обезглавявате всички ваши политически противници? Защо, казвам, искате да скриете всички ваши истински подбуди, когато историята не може да мижи, да изпуска из пред вид всичко онова, кюето се е писало и казало не от вчера, не от 17 септемврий, а от дълго време, от когато вие обявихте така наречения кървав фронт в България? Аз се чудя как днес един представител от большинството, как и комунистите могат да имат кураж, да обвиняват нас, че сме искали да се поставим вън от законите, че сме искали с пистолети в ръка да се наложим, както казва г. Коларов като политическа партия, която оспорва правото ви да държите властта.

П. Таков (з): Много е верно!

Д-р Х. Мутафов (о): Защо искате да представите и нас като насилиници, като смутители на вътрешния ред, ...

П. Таков (з): Защото такива бяхте.

Д-р Х. Мутафов (о): . . . когато, преди всичко, вие извършихте насилията, след като оповестихте така нареченния кръвав фронт, чрез устата на министр-председателя, водача на земеделския съюз, на партията, която днес управлява България? Ако може да се говори за некакви смутители в тая страна, ако може да се говори за некакви насилиници, ако може да се говори за лица или политически дейци, които съм искали мимо и вън от законите да действуват, нема две мнения по това както за тези които следят нашите политически и обществени събития вън от България, така и за тези, които ти следят тук у нас отблизо, нема две мнения, казвам, по въпроса, кои съм смутители, кои съм носители на петурбации, кои съм насилиници над мирните граждани, и кои съм ония, които искат само да упражняват своите политически права и да се ползват със своите политически свободи.

Обвиняват ини, преди всичко, за 17 септемврий и като че ли искате от него да черпите повод и да кажете, че той станал причина да пристъпите към арестуване, което преди 17 не мислихте. Защото истина е, вие преди 17 септемврий, или неколко дена преди това, когато се пълниха вашите вестници със закани, никога сериозно не мислехте да арестувате министрите от всички бивши кабинети и да ги съждите.

Министр П. Янев: Това не можете да го знаете.

Д-р Х. Мутафов (о): Нещо повече: преди година-две, вие бяхте влезли в един кабинет, в който седехте на тая маса наравно с наши другари, лица, които излизат от нашата политическа партия. Ако вие сте държали сметка за вашето поведение, ако вие държите сметка за политическите събития, за фактите от нашата политическа история, които съм записани и никога нема да бъдат заличени и за българина и за чужденца, странно е да се питаме, как вие можахте да дадете ръка и да седнете на една маса с лица, които вие сте считали за престъпници, причинители на всичките нещастия на българския народ. Или в 1919 г., в 1920 г., вие не сметахте тогава, нито г. Теодорова, нито г. Данева, нито г. Маджарова, нито г. Бурова за престъпници и насилиници, за гробокопатели, . . .

Л. Таков (з): Греха искам да падне на широките социалисти, защото ги молихме тогава, но те не щеха.

Д-р Х. Мутафов (о): . . . та приехте заедно с тех да заседавате в един кабинет и да пледирате с тех каузата на България навсян, а също така да работите за некаква обнова на държавата, за заздравяване на вътрешния ред на страната? Ако вие тогава мислехте, че те съм ваши достойни сътрудници, ако вие мислехте, че на тех не могат да тежат престъпленията, които сега се мъжите да им хвърлят в лицето — немахте никакво основание и преди 17 септемврий, а още повече немате такава и след 17 септемврий, да ги турите вън от законите и да ги сметате, че те съм престъпници и причинители на всичките нещастия на българския народ.

Но, г. г. народни представители, вие не можете да избегнете упрещите, които ние правим на болшинството за създаденото положение от 17 септемврий насам и в надвечерието на 17 септемврий, защото правителството, властта, организираната държавна власт, никога не може да бъде поставена в положение, както вие некак си боязливо искате да представите работите, на заплатена власт, която чрез един митинг, какъвто щеше да стане в Търново, да рискува да бъде свалена, ако тези, които отиваха на митинг в Търново, не разчитаха да съберат около себе си значителна част от българския народ. С пет, с десет хиляди души, които можеха да се съберат в Търново, или с 20 хиляди души, които сигурно щеха да дойдат на митинга, вие немаше защо да се опасявате, че ние ще ви свалим от властта, която ви обспорваме с основание, и немаше защо да сметате, че ако бехме направили и втория митинг в Пловдив, по силата на конституцията, можахме да ви свалим от власт, ако вие допушщате, както претендирате и твърдите, че ние немаме большинството на българския народ. Какво може да направи една, или две, или три политически партии, които съм събрали в един конституционен блок, ако те действително не разполагат със значителни обществени маси, които могат да създадат не само настроение, но основателно могат да покажат и на вас, и на целия свет, че мнозинството не е с вас, че вие немате симпатиите на никого в тая страна? И, следователно, колкото да искате да задържите властта, на всяка цена, вие трябва да я изпуснете.

Г. Даскалов се мъжеше да представи, че ние не сме искали с мирни средства да упражним едно конституционно право, но с насилия, с оружие, оставаше да каже — с картечници, с топове, с бомби да правим некакъв преврат, Г. г. народни представители! Вие сами се чудите или, подобре, сами в душата си признавате, че всичките тия приказки, които с такъв патост се казаха тук от г. министра на вътрешните работи, съм абсолютно неверни и съм нарочно съчетани и казани тук, за да се направи диверсия, за които ви говорих от самото начало. Но диверсията нема да ви спаси, г-да от болшинството, защото, ако вие пордължавате да възврвете по тоя път, по който сте тръгвали — по пътя на насилието, на диктатурата — бъдете уверени, че той не е дълготраен. Не само в България, но и по всички други страни, много насилинически правителства съм се мъжили със специални, изключителни закони да оградят властта за себе си за по-дълго време. Но това време не е било вечно за никоя власт. То е траяло година, или само неколко месеца. И след това пак ще бъдете принудени, както в целия свет, да напуснете властта, която вие с насилия и с репресии искате да държите. Окървавената власт не може да бъде задържана никога, когато всички народни маси се вдигнат против нея, като, опорочена и осъдена, отречена, отказана от ония, които честно мислят и които стоят в рамките на законите и на самата конституция.

Некой от земеделците: Ще видим на 12 ноемврий.

Д-р Х. Мутафов (о): Г. г. народни представители! Много неудачна е диверсията, която се помъжчиха да направят господата на Комунистическата партия за силата на народната воля днес, за обществените маси, за народните маси, които днес не били такива, каквито били преди време. Днес обществените маси, казва г. Коларов, вече знаят сами да държат в ръцете си всичко, сами да ръководят своите съдбини и сами да се налагат на всяка власт. Ако беше действително така, както твърди г. Коларов, ако обществените маси в България можеха да се наложат на всяка една власт, ние щехме да бъдем доволни. Но, уви, за големо съжаление, обществените маси и вчера, и преди години, и днес, и може би за далечно още бъдеще ще се прегъхват под юртука на организираната държавна власт, която с кампии, със сопи, с пушки и с картечници може да сломи всякаква народна воля. Недайте се лъжат да мислите, че тия, които в Търново сstrupаха сопите върху нашите глави, нема утре да ги струпат върху вашите глави, щом искате да оспорват правотата на техните действия.

Л. Таков (з): Щом заслужат, ще се сложат.

Д-р Х. Мутафов (о): Обществените маси съм били винаги с една и съща психология. Аз бих желал да би могъл българския народ да се прероди действително . . .

От комунистите: Ох-о-о!

Д-р Х. Мутафов (о): . . . и да бъде тъж безстрешен, че, когато неколко насилиници искат с диктатура да го управляват, да може да разиши сметките си с тех и да вземе в своите ръце съдбините си. Не е така, обаче. И ще трябва дълга и непрестанна, чепрекъсната работа на политическите партии, . . .

Л. Таков (з): На фашизма!

Д-р Х. Мутафов (о): . . . за да могат да създадат народна свест и народно съзнание за ограждане на политическите права и свободи и да могат по пътя, който им е посочен от конституцията и от законите, да оспорват правото, да държат властта тия, които насиливат правата и свободите на гражданите. Ние чрез пресата и в събрания, чрез митинги поискахме да засилим властта на народните маси. Събрах на 16 и 17 септемврий, ако беше стапало мирно и тихо както беше замислен от конституционния блок, щене да бъде една светла дата в историята на България, защото чрез общи, публични и законни събрания на обществените маси ние щехме да искаме да оспорим правото на насилиниците да държат властта за себе си. Ако можехме да съберем 20—30—40 хиляди души в един или друг митинг, ние щехме да доведем на мирно съществование всички политически партии, и вашата в това число. Аз знам, че между съмото большинство имаше некои депутати, които казаха: „Нека блока направи събрание в Търново; ние ще направим такова другаде, на друга дата“. От това, г. г. народни

представители, по-лоялно, по-коректно за една власт, която иска да се държи в рамките на законите, имаше ли? Направете вашия митинг, направете вашето събрание, покажете вашата моќ пред всички фактори в България, за да се види, дали вие действително представлявате народа зад себе си. Оставете и нас, партните на конституционния блок, да повикаме българския народ лоялно и мирно, да го повикаме на митинги, да го свикаме на събори политически и там ще видите, дали тия събори представляват некаква сила, или ще бѫдат само с 5—10 хиляди души, без значение за вас и за управлението на България. Ако ние бехме останали едно нищожно малцинство, немалко защо по-нататък да се силим да искаеме властта за себе си. А още по-добре щеше да бѫде за вас да кажете пред целия свет: „Ето техната сила. Ние водим народните маси, те не сѫ с тях“. Но вие немахте тая елементарна доблест на народовластници, каквито се наричате. Вие, г. г. народни представители, чрез устата на вашите водачи, чрез устата на вашите министри постоянно играете с тая дума „народовластие“ и постоянно говорите за народа. Но тоя народ и това народовластие е дотолкова нещо обективно и вън от вашите редове, от вашите кръгове, доколкото не се противопоставя на вашата воля, на вашите искания. Вие не признавате политически противници. Ето докѫде доведохте вие политическото развитие на България, ето как започнахте да пишете вие новите страници на политическата история, както каза вчера г. Райко Даскалов. Затваряте старите листи и отваряте нова книга, и на първата страница на тая нова книга отрекохте правото на вашите политически противници да съществуват и да се борят. Вие искате да управявате страната само с диктатура и не признавате никаква друга политическа формация, никаква друга мисъл, вън от дружбашката мисъл и от дружбашката организация.

Некой от земеделците: Идете в селата и кажете това.

Д-р Х. Мутафов (о): Това е новото, което политическата история ще запише в България. Един ден вие сами ще се срамите, задето сте отрекли правото на вашите политически противници да боравят в политическите борби със своя мисъл, със свои разбирания и със свои убеждения.

Аз трябва да отбележа още едно обстоятелство, което ми се хвърля в очи.

Г. г. народни представители! Думата ми е за патоса, с който си служи г. министър Даскалов, след всяка реч, произнесена от нас, представители на конституционния блок, за ония гръмки фрази, които той хвърля върху нашите глави, патоса, който употребяват и г. г. комунистите, когато трябва да проклинат всички свои политически противници, защото наложили нещастията на България — този патос и тия гръмки фрази ни говорят за *новите методи на управление* на нашата страна — методи, които (Сочи земеделците) сѫ присъщи на вас, но, които на вас (Сочи земеделците) не приличат, и когато ние ги наричаме, с техното име — *бълшевици*, вие юи обвинявате, че сме излагали престижа на България, че сме излагали правителството.

Министър П. Янев: Излагате престижа и в този момент.

Д-р Х. Мутафов (о): В същото време, г. г. народни представители, аз трябва да призная, че комунистите останаха много назад зад думите и приемите, с които си служи министър на вътрешните работи, г. Даскалов, зад речите, които той произнася тук от два, три дни насам, с гръмови хули и обиди против всички и срещу всички свои политически противници. Вие казвате: Вие докарахте катастрофите на България, а аз казвам: това сме ние, които творихме и изградихме съвременна България, в продължение на 40 години. Вашите хули и проклятия издават само новата тактика и новите методи, които вие сте усвоили за управлението на страната.

Аз бих искал спокойно да разгледам, макар накъс, в какво се състоят тия нови методи, с които вие си служите днес, и ако вие спокойно, със чиста съвест, без да се поддавате на никакви влияния, се спрете на това, което фактически става в България, аз ви питам, нема ли да се съгласите, че това, което става от месец, два насам, откак се обяви кървавия фронт, че то не е нито повече, нито по-малко от това, което стана в Русия? Как започнаха бълшевиците в Русия своя начин на управление, как се разпра-

виха със своите политически противници? Те започнаха да се разправят с тех, като ги обявиха вън от законите, като се поставиха над всички закони и чрез насилия, чрез чрезвичайки, искаха да разчистят сметките си със своите политически противници, за да нема с кого повече да се състезават. Даже и на своите бивши другари, социалреволюционери бълшевиците отказаха правото да имат своя мисъл, като им съспендираха всички печатни издания и преса. Те разчистиха терена, освободиха се от политическите си противници и почнаха да управляват — как? — чрез диктатура! С вашите дела днес вие подчертавате усвоените бълшевишки методи на управление. Целта на правителството е да сломи напитите водачи на всяка цена, да унищожи своите политически противници и да нема такива. Защото, кой ще бѫде, когате ми, ваш политически противник, като унищожите политическите партии — народно-прогресисти, демократи, радикали, национал-либерали, пироти социалисти? Остават само едини, които ви напеват, като сирени, от тая страна — комунистите, които избрахте за ваши сътрудници, за ваши помагачи в днешното управление с диктатура, безразлично дали селска или пролетарска. Вие останахте сами с тех, като търсите сътрудничество, волно и неволно, на тези, които ви помогат в унищожение на вашите политически противници.

Споменах думата „селска диктатура“. Защо протестирайте, когато ние ви хвърляме в очи, че искате да управлявате чрез диктатура?

Некой от земеделците: Народът иска това!

Д-р Х. Мутафов (о): Който разгърне вашия официоз „Земеделско знаме“ от два-три месеца насам на всяка страница ще намери куп изрази, съображения, заплашвания, които говорят за една диктатура. А диктатура, какво значи? — Нека каже г. Обров. Той е олицетворение на тази диктатура. За мене, казва, „всичко е позволено“.

Х. Славейков (д): Защото е министър.

Министър П. Янев: Така искате да го разберете.

Д-р Х. Мутафов (о): Г. г. народни представители! Вие ще се червите за тези изрази, които вашите министри от министерската маса казват в лицето на българския народ, че за вас — защото имате властта днес — всичко е позволено, за вас нема престъпление, за вас нема парушение, а на нас всичко е отказано, на нас всичко е забранено. Ние митинги не можем да правим, ние събори не можем да правим, ние преса не можем да имаме. Вие ни отричате даже правото, когато бѫдем натиснати с револвери в гърдите, да можем да се защитим. Това е политически прием, от който много от вашите народни представители се възхищават. Шекерчето — полицейски пристав — той и на моите гърди, както и на всички онези, които беха във влака за Търново, сложи двата си пистолета и викаше и пускате най-хамалски, без да държи сметка, че сме народни представители, че пътуваме мирно и тихо, че отиваме в Търново да кажем своята дума. От тоя прием и метод на действие по-бълшевишки аз не знаел. Така действуваха бълшевиците в Русия — с пистолети, насочени в гърдите на своите политически противници. Когато видехте, че политическите ви противници продължават своя път, тогава вие замислихте да направите кървава баня. Но това, което направихте, ще позори вас и България.

Г. г. народни представители! Аз бих загубил много от времето си, ако бих искал да ви чета иностраница преса, за да видите как тя се изказва след събитията на 17 септември за тех.

Министър П. Янев: Нема иностраница преса. Има хора инспирирани от тук, на които имената се знаят. Нема чужда преса. Има хора, които пращат от тук всичко тенденциозно. Тук има Петко Стайновци и не знаят още какви мекерета, които искат да представят положението на България на външната преса, но тя си казва думата за вашия погром.

Д-р Х. Мутафов (о): Ако слушаме само онова, което пишат нациите близки събрани и ромжни, ще кажем, че те сѫ заинтересовани и затуй искат да представят българските работи не тѣй, както сѫ в същност. Но вие имате статии във вестници, които принадлежат теже на земеделски политически организации, каквато е земеделската организация в Чехия.

Министър П. Янев: Според в. „Мир“. Да не цитирате фрази от там?

Х. Славейков (д): Вие какво правехте на 16 в затвора в Кюстендил?

Министър П. Янев: Ти си кандидат за затвора.

Некой от земеделците: (Към Х. Славейков) Лъжеш, мръсник! Аз бех там!

Х. Славейков (д): Нека отрече факта, че не е бил в затвора в Кюстендил.

Д-р Х. Мутафов (о): Ако прочетете, г. г. народни представители, това, което представителите на вам сродната и близка земеделска организация в Чехия казва за България, вие трябва сами да се засрамите за това, което днес България представлява. Аз нема да ви чета, какво пише „Independance Roumaine“, нито какво пише „Datchia“, нито какво пише „Народни Листи“. Само това, което ще намерите писано за вас в органа на чешката земеделска партия „Венков“, — то е достатъчно, за да разберете в какво положение сте изпаднали, в каква беспътица сте навлезли.

Г. г. народни представители от большинството! Помните, че вие днес се борите не само срещу вашите политически противници. Вие можете да ни обявите вън от законите, като ни турите в затворите, за да имате разчистен терен и да създадете мяртило в нашия политически живот. Такова мяртило съществува и между много държави и народи. Но с това вие нема нас да унищожите вие с това ще изложите държавата, ще изложите народа на срам, на позор, а може би ще докарате същество лекомислие такова тежко положение за страната, каквото сами не сте мислили. Аз се обръщам също следующите думи към вас: Недайте мисли толкова за вашите политически противници, а мислете по-скоро за България! Защото в името на тази България вие искате да вършите едно, и друго, и трето. Ала начините на външното действие и боравенето ще увреди не нас, а — България, на която вие искате да служите, като нейни преданни синове.

Г. г. народни представители! Вие сами казвате, че не гоните нашето унищожение, защото ние немало да бъдем унищожени като политически противници с насилие, със сопи, с тюрма, със затвор.

Некой от земеделците: Вие се унищожихте сами.

Д-р Х. Мутафов (о): Г. Ботев, бившият председател на Народното събрание, който излезе тук, от тази трибуна като роге-parole на большинството, да изложи мотивите, по които искате да ни съждите или да ни съди българския народ, каза, че щели сме да бъдем унищожени чрез идеи, чрез социални и политически реформи, които Земеделският съюз щел да прокара в нашия обществен и политически живот — така щели сте да сразите своите политически противници. Аз не пропуснах тутакси да му възразя. Днес ще си позволя да кажа нещо повече, за да се противопоставя с всичкото възмущение срещу такъв един, бих казал, цинизъм, с който се говори за социално-политически реформи и за идеи. Ония, който говори за идеи, който говори за социално-политически реформи, който се нарича идеиник, той никога не си служи с насилие, с брутални средетъци, с потисничество, с диктатура.

Некой от земеделците: Народа си служи.

Д-р Х. Мутафов (о): Защото именно мъжениците на идеите съществували против насилието, против тиранията, против диктатурата, против кръвопролитията. Именно мъжениците на идеите, на социалните и политически реформи, които образуват предните редове в социалните борби на запад, а бих казал и у нас, тъкмо те също, които се борят за максимум политически права и свободи в една държава. А вие отричате елементарната свобода, вие отричате нашите елементарни и политически права, които имаме по силата на конституцията и законите. Вие се проявявате като най-големи реакционери. Вие отидохте против ония, които създадоха нашата конституция, с права и свободи, гарантирани за българския народ, чрез една, ако щете, октроирана, подарена конституция; във всеки случай онези, които ни дадоха конституция, беха много, бих казал, по-внимателни, по-щедри и с благи намерения като нас, знаещи, че иначе ще искаме да живеем като културни

страна, да живеем по пътя на идейните и социалните борби, които могат да стават само при политически свободи, знайки, че само при пълен правов ред в страната можем да просперираме, можем да говорим за културни успехи и цивилизаторски придобивки. Но ако тези свободи, които имахме от 40 и толкова години, не можаха да бъдат унищожени през толкова лични и насилини редове, за които ини всички сме протестирали, да мислите, вие сега, прикривайки се зад некакви идеи и реформи, с насилия и с отричанието на политическите права и свободи да се задържите на власт и да подгответе с това некакво светло бъдеще на България — това е горчива самоизмама, г. г. народни представители!

От земеделците: А-а-а!

Д-р Х. Мутафов (о): Помните ми думата. — От тук мно-
зина казват, защо говорите такива неща. Говорим ги, за-
щото с това, което вършите, вие пишете политическата
история на България. Тази история я писаха и стамболови-
сти, и радослависти, и много други, и тези, които хвър-
лихте в затвора. Е добре, тази политическа история не може
да бъде повече заличена. И онези редове, които ще на-
пишете и вие в нея, не могат да бъдат заличени от никого.
Ще дойде ден, когато режима, който ние днес прекарваме,
ще бъде спомнян с погнуса, с омерзение и всеки един в
бъдещето ще каже това, което вашия довчеращен другар,
г. Драгиев, ви казва, че това не е нищо друго, освен един
варварско управление, каквото не би могло да бъде тър-
пяно в една благоустроена държава. Недайте мисли, че
ние, вашият политически противници, ви казваме това, за
да злословим. Вслушайте се във вашите собствени редове,
в съвестта на онези, които немат кураж да днес да присът-
ствуваат тук и да протестираат срещу всичкото варварство,
което извършихте на 17 септемврий. Внимавайте добре,
защото днес целия културен свет следи, какво става в дру-
гите държави. Когато се завърне г. Стамболовски от Женева,
той пръв ще ви каже, какво също му казали, ако дей-
ствително е имал възможност да се срещне с онези, които
следят, как се развиват политическите борби в България.
Също така вслушайте се и в съвестта на вашите другари
министри, които също протестирали срещу тази подла зами-
съл, бих казал, която ви е движила, когато отивахте с ре-
волвери, пушки, картечници, бомби и тояги в Търново,
за да избивате вашият политически противници. И днес,
вместо ние да протестираме срещу всички насилия, които
извършихте над нас, вместо, казвам, ние да хвърлим на-
шето гръмовно слово по вашите глави, вие се мъжте да ни
поставите в положението на подсъдими и да ни обвинявате.
За какво?

Г. г. народни представители! Преди всичко, вие искате да ни съждите по един неестествен път; вие искате да ни съждите чрез некакво си допитване до българския народ. Аз прощавам на вас, които не познавате политическата история на света, нито на стария, нито на новия, но аз не прощавам на тези, които ви водят, на тези, които от тази страна (Сочи комунистите) говорят за народен съд и които много добре знаят, как чрез референдум и чрез допитване до обществените маси могат да бъдат съдени политическите виновници и обществените дейци. За народните маси, за тъмните, бих казал, народни маси, които не съществуваат, за да не търсят насилини редове, които днешния, за такива народни маси, за такива тъмни народни маси много лесно е да направиш виновен този, който не е виновен, и да оневиниш този, който е виновен. Искате ли да ви посоча факти, във отния, които ви се избраха тук от други орато? Във Франция, през време на великата френска революция, чрез допитване до народа, чрез също такъв референдум, каквото вие искате, жирондистите искаха да спасят живота на Людовик XVI, който беше осъден на смърт; защото разчитаха на тъмните маси, че те ще кажат това, което пожелаят ония, които държат властта в ръцете си, а именно, че Людовик XVI не е виновен и че не треба да бъде гилотиниран, не треба да бъде посечен. Обаче, другите революционни партии не се подадоха на тази идея и главата на Людовик XVI падна. Ще ви кажа друг случай, за да видите, как обществените маси съждат чрез референдум, не бидейки винаги най-добрите ценители на една напредничава политическа и обществена мисъл; как те не винаги тикат напред държавите си, а често пъти ги задържат, защото самите не съществуваат, за да издигнат до оная висота, до която в даден момент могат да бъдат издигнати техните предни водачи.

Г. г. народни представители! Аз ще ви дам пример с най-демократичната държава в Европа, със Швейцария —

държавата, в която политическата просвета и съзнание не можете да мерите с нашата. Е добре, в 1872 г. швейцарският Парламент изработи проект за нова конституция на швейцарската федерация, който беше хилядократно пъти по-напредничав, по-демократичен и по-свободолюбив от она, който имаше фелдерацията до този момент. И когато Парламента прие проекта за конституция, трябаше да го подложи на референдум на швейцарския народ, той демократичен, добър или с много по-големо политическо съзнание швейцарски народ, много по-свестен от нашия. И знаете ли какво каза той със своя вот? Чрез референдума с 265 хиляди гласа срещу 255 хиляди отхвърли проекта на Парламента за една напредничава и по-демократична конституция от она, която имаше до тогава швейцарската федерация.

В. Мулетаров (к): Много добре. И сега българския народ нека отхвърли проекта за вашата виновност.

Д-р Х. Мутафов (о): Ето как съждат обществените маси: по пътя на референдума не винаги те могат да кажат една правда дума, не винаги могат да кажат това, което от точка зрене на един социален и политически прогрес може да бъде приемливо и желано. И вие искате сега чрез този референдум на българския народ, на този народ, на когото вие не давате право да се събира даже на политически митинги и събрания, вие искате, казвам, чрез неговата дума, чрез неговия глас да признаете за виновни всички политически деятели на България, които от 45 години насам твориха нейната култура. Вие искате нещо по-чудовищно, което никъде по света никоя политическа история не може да ви разкаже; вие искате да съберете в една листа лица на разни режими, на разни политически партии и с една дума всичките единакво да щампувате и да кажете, че съм виновни, без този народ да знае за какво собственно се обвиняват едини, за какво се обвиняват други и за какво — трети. Вие даже още не сте формулирали обвиненията, изложени в проекта на вашите вносители. Те не съм обвинения, които се съждат в постановленията на един закон, добре мотивирани, за да може с пълно знание и със спокойна съвест она, който ще си спусне бюлетината, да каже: аз за тогава мога да кажа, че е виновен по тия събития, за които той действително носи отговорност, а за този не мога да кажа, че е виновен. Защото, г. г. народни представители, вие не можете да обгърнете събития от десет години наред, за които се цареждаха 20—30 души български политики да бъдат начело на управлението; вие не можете единакво да държите отговорни тези, които съм били в последните години, за събития от предишните години, и обратно — тези от 1912 г. да ги държите отговорни за събития, които съм станали 5 или 10 години след тях. На тая чудовищна процедура ще ви се чуди всеки културен човек.

Министър П. Янев: Вие сами се обединихте в един конституционен блок, съждате на когото требва да бъде единствено.

Д-р Х. Мутафов (о): Под такава чудовищна процедура само един невежа може да сложи подписа си и да иска да я узакони; нея може да иска само она, който не знае историята.

Министър П. Янев: Вие сами не трябва да искате да бъдете разделени.

Д-р Х. Мутафов (о): Казвам, вие искате да сметате виновни за събитията от 1912 г. български министри, които съм управлявали България неколко години след това.

Министър П. Янев: Ние не ви разделяме: вие сами се обединихте. За какви черни очи се обединихте в един конституционен блок с една обща платформа за обща акция? Защо ще разпокъжуваме това обединение, което вие сами създадохте?

Д-р Х. Мутафов (о): Мотивите, които ние чухме от г. Ботева, за да се внесе този чудовищен закон, било днешното политическо положение на България.

И. Пандарев (д): (Към министрите) Кажете го това, за да се знае, да се помни.

Министър П. Янев: Вие трябва да се засрамите от собствените си дела.

Д-р Х. Мутафов (о): Г. г. народни представители! Съмият израз на г. Ботева: „политико-икономическо положение на България“ — простете ми — показва колко леко и лекомислено, бих казал, гледа той на този въпрос. Това е един простатски израз: — политико-икономическото положение на България наложило да се внесе закона за референдум за виновността на българските кабинети! Кое е това политико-икономическо положение? Това политико-икономическо положение не е ли същото, което беше преди две, преди три години? Това политико-икономическо положение не беше ли същото преди 16 и 17 септемврий? Защо искате да скриете зад него онова, което е станало около 16 септемврий или, по-добре, след като г. Стамболовски от балкона на Външното министерство обяви кървавия фронт на всички свои политически противници?

Т. Кийосев (з): Ами вие го бехте обявили по-рано!

Д-р Х. Мутафов (о): Какво общо има между тия кървав фронт и политико-икономическото положение на България? В какво отношение ини днес сме по-добре в стопанско — аз ще коригирам г. Ботева — в стопанско и финансово положение, отколкото бяхме преди 2—3 години? Неужели вие сте толкова лекомислени, да считате, че сме се издължили с репарациите? Можем ли ини днес да приключваме бюджетите си без дифицити и да ги уравновесяваме? Неужели вие вервате че българското производство се е засилило с ония темп, с който се засилва в Германия, във Франция, в Италия? Не виждате ли руините, които под вашата политика днес представляват еснафи и търговци и консоматори? Не виждате ли онова изнемогване, под което пъшка български консоматор, без разлика дали е чиновник или дребен занаятчия, дали той е учител или друг държавен чиновник? Не виждате ли тая скъпотия, която днес е завила и замаяла главата на всички, които искат да живеят в своята родина и търсят да облекчат своето положение? Това политико-икономическо положение и тия стопански ред на нещата датира не от 16 и 17 септемврий т. г., той датира от 3—4 г., от войните насам, но вие не можахте с нищичко да го сметчите, и както широките социалисти тук също своя протест, който чегото тия дни, така също и ини имаме право и основание да ви натякваме и да ви кажем, че вие се занимавате само с нас, само с вашите политически противници, но никак не с обективните условия на стопанския живот, който вие требаваше да сметчите, да коригирате, да реформирате? Ето, от там требаваше да започнете с реформите, с вашите идеи, там требаваше да проявите обновата на нашия политико-икономически живот, за която ни говорите. Но тая обнова не я виждаме нитоаки реформи, никакви предприятия, никакъв напредък в производството, в стопанския живот на страната, а още по-малко и в политическите етапи на нашето развитие; напротив, аз виждам само влошаване, аз виждам само връщане към ония стари пътеки, за които вие ни изобличавате. Аз съм бил винаги достатъчно добросъвестен и от тая трибуна, и в пресата, винаги да соча на действителните грешки, които може да съм ставали в нашия политически и обществен живот и за които грешки може да носят политическа или каквато ще отговорност некои от напитите обществени дейци; но когато вие се повръщате към тия стари пътеки на грешки, на пороци, позволяете ни да ви изобличим и кажем, че вие не можете да претендирате даносите обнова в нашия живот, защото вие се влечате сами по тия стари пътеки; нещо повече — вие загазихте много по-далеч, отколкото всички ония, които преди вас съм ходили по тех, които ви предшествуваха. Вие отивате много по-далеч от колкото всички досегашни насилици. Тая дума „насилиник“ не е празна дума. Насилици в общественния и политически живот е имало и у нас, както в чужбина, и винаги историята е заклеймвала с тежкия печат на позора всеки един, който иска да бъде такъж и да ходи по криви пътеки, по които съм ходили в миналото ония, за които искате да носят отговорност за нещастията на България. По тези пътеки вие няма да излезете на широк простор, няма да излезете на ведро място, където ще ви грейнат слънчеви зари, където да ви лъжне благодатен ветър — да си послужа с поезията, която ви декламираше тук г. Райко Даскалов. Вместо благодатен ветър, вместо слънчев лъч вие, напротив, ще загазите в мрак, в тъма непрогледна, в тирания и диктатура, за които щеносите отговорност като политическа партия. Помнете ми думата, че на 16 и 17 септемврий бяхме били не ини а вие; не беше победен конституционния блок, а бехте бити вие. На 17 септемврий се разнебити окончателно политическата организация на българските земеделци; на 17 септемврий се разплатиха

издъжно основите, на които вие градехте в продължение на толкова години вашата политическа формация; и ония, в които има още съвест, ония от вас, които речат да бъдат политическа партия, които искат да се борят за суверенитета на народната воля, — сами ще почувствуват, какво представлява днес Земеделският съюз: израз и въплъщение на най-големо мракобесие, на най-големо насилие и на най-голема диктатура, . . .

А. Урумов (о): И на най-големата корупция.

Д-р Х. Мутафов (о): . . . каквото ние не сме виждали досега у нас. Защото диктатура в тая смисъл, в каквато комунистите употребяват тая дума, ние не сме имали до днес. В Русия има диктатура на пролетариата, каквато ние не ще изпитаме. Но аз бих казал, че пролетарската диктатура нягли би била по-смислена, защото тя не прибегва до приоми, до които вие прибегнахте — пролетарската борба е много по-лоялна и по-коректна. И ако е потребно един ден да се борим гърди с гърди, да се борим един срещу други не със сопи, не иззаугла, а на улицата, като те ни предизвикват (Сочи комунистите), аз предпочитам тази откъсната борба, откъснатото опая, която по модел и скрит начин си служи със сопи и с тояги, фабрикувани в мина „Перник“, за да ни бият и чупят главите. (Ръкопискане от центъра) Бъдете по-коректни и по-внимателни по отношение на средствата; с които искате да си служите.

Н. Кюсев (з): Вие станахте причина да се разграбят неколко кубика сировици.

Д-р Х. Мутафов (о): Г. г. народни представители! Аз ще премина на съществото на въпроса. Вие ни обвинявате след като искахте да се изпължнете от положението на обвиняеми и на подсъдими, след всичко това, което извършихте, вие наденахте тогата на обвинителите и искате нас да обвинявате. Защо? Защото ние сме започнали войната през 1912 г., защото наши другари от конституционния блок не съм свършили войната в 1918 г. и защото от 45 години насам ние сме създали всичко лошо в тази България. Последният израз, с който си послужих г. Щоню Матов — който, както беше известно, между машината от вас се взаимушаваше за много некрасиви работи във вашата среда — беше този, че за ръжимите в България от 45 години трябва да отговарят онни, които сега се намират в Чилийски участък.

Аз ще почна от 1912 г., за да ви изоблича по начин такъв, който да предизвика червенина по лицата ви, да се засрамите, ако имате още способност да се срамувате и да се червите, не от нас, а от фактите и от събитията в България. (Възражения от земеделците)

Министър П. Янев: Тогава почнете от 1908 г., за да се осрамим още повече.

П. Димов (з): Вие ако познавахте този срам, немаше да излизате на трибуната.

Д-р Х. Мутафов (о): В 1912 г. ние започнахме войната за нашето национално обединение.

А. Кундалев (з): Така говореше и Данев, когато каза: „Моята политика фалира.“

Д-р Х. Мутафов (о): В 1912 г. започнахме войната за освобождението на Македония и сега ни обвинявате, че тая война сме започнали сами, на своя глава и че целия български народ бил против нас и че ние сме го повели на заколение. Ако вие държите сметка за събитията и ако прелистите оная история, която е написана не от нас, заинтересованите, но от обективните историци на миналото, вие ще разберете, че тая война беше започната в името на националните ни идеали, юг които се взаимушаваха и виши хора, които седят на министерската маса, тя не бе започната в името на грабежество, както казаха и кощунствува г. Райко Даскалов, — тя бе почната казвам, не за да грабим и потискаме чужди народи, а в името на своя свет патриотичен идеал: да постигнем обединението на българското племе, за което и вие се взаимушавахте и писахте най-пламенни статии във вашите вестници и във ваши партийни органи. Тия македонци, тия тракийци, които вие искате да възбудите срещу нашата акция през 1912 г. и следните, ще се ногнусят, когато чуят да казвате, че ние сме искали да ги направим роби, че ние не сме се борили за сносен живот в Македония, която тогава

пъшкаше под една неволя, станала непоносима — и отсам Рила, и оттажък Рила — да си послужа с изразите на ваши хора. Г. г. народни представители! Аз бях народен представител в 1912 г. и си спомням за ония сладкими моменти, когато се извършваше мобилизацията на българската армия; аз си спомням, как на тая трибуна се изреждаха един по един представители на всичките политически партии, които заявяваха, че свиват своите знамена, че ръкоплескат на правителството, което ръководи съдбините на България, и че се прекланят пред неговата инициатива, да разрязат един чук защадат мястата проблема за нашето национално обединение или поне за една автономия, за свободата на ония, които пъшкаха под чужд ярем. И не беша само господата от партиите, които днес влизат в конституционния блок; това не беша само демократите, това не беша само радикалите, това не беша дори и само национал-либералите, — това беша и ваши представители, които ръкоплескаха на правителството. Г. Димитър Страшимиров излезе на трибуната, като представител на Земеделския съюз, и буквално каза следните думи:

Н. Хайдуков (з): Защо ти наключихте от Земеделския съюз?

П. Димов (з): Защо не процитирате Драгиева, който ви каза, че македонски въпрос не е само български въпрос?

Д-р Х. Мутафов (о): Г. Димитър Страшимиров каза от тая трибуна следните думи: (Чете) „Излизам на трибуната да засвидетелствам подкрепата, която нашата парламентарна група дава на правителството. Днес никой не бива да прави критика. Ние подкрепяме правителството в неговото начинание, защото то е на начинание за осъществление идеалите на един народ — не, на четири балкански народи. Опасността за нацията ни бе явна. И днешното правителство, ценейки народните чувства, тръгна открыто напред. Ние му ръкоплещем за това“.

От земеделците: Подаряваме ви го.

Н. Гетов (з): Нека прочете речта на Драгиева.

Д-р Х. Мутафов (о): Ето какво е казал г. Страшимиров, съвт от тази трибуна за онази акция, която правителството предприе в 1912 г. за осъществяване на националните ни идеали. Но ще кажете, че Страшимиров напусна Земеделския съюз; ще кажете, че вие изпълдихте г. Страшимирова, че сте го дезавуирали за тези негови мисли. Във вие, г. г. народни представители от большинството, какво направихте с други отговорни лица от вашата партия?

П. Карагодоров (р): (Към большинството): Димитър Страшимиров говори от ваше име.

П. Димов (з): Той немаше мандат да говори така; той си отиде само за тия думи.

Д-р Х. Мутафов (о): Чуйте тогава какво ще ви кажа нападък.

П. Карагодоров (р): Протестирахте ли в същия момент? Има ли в дневниците на Народното събрание, че вие сте протестирали? Именно от ваша страна нема протест. Това е то вашето мнение.

П. Димов (з): Това не е наше мнение. За тия негови думи той е изключен. Нашето мнение тогава е изразено от г. Драгиев: Цитирайте го. Той дословно казва, че македонски въпрос не е само български въпрос — той е общоевропейски въпрос. Г. Страшимиров е македонец, остана си такъв и си отиде там (Сочи центъра)

Некой от демократите: Г. Драгиев какъв беше — блоккар ли?

Д-р Х. Мутафов (о): Г. г. народни представители! Ако вие съм Страшимирова свързахте по такъв начин, че той по свъсем други причини беше принуден да напусне вашите редове, какво направихте с г. Стоян Омарчевски, вашият гръмовержец, който днес е член от кабинета, ваши министър? Чуйте какво пише г. Омарчевски във вашия орган в „Земеделско знаме“. В 1911 г., веднага след щипското вараварско клане, съм целия си поддържал министър Омарчевски е писал в „Земеделско знаме“ следното: (Чете) „Нима български род ще понесе безропотно тия жертви? Нима

още требва да има вера в едно племе, което от шест века вече, загнездено в най-хубавите места на Балканския полуостров, е било винаги синоним на мързел, разврат, грабеж, подтищество, винаги носител на регреса? Нима при туй, което стана завчера, има вера у тия кръвоноци? Борба, борба до смърт, до край — се провиква г. Омарчевски — „борба с подтищниците, борба с падачите, г. Омарчевски — „борба с главорезите отсам и отвъд Рила!“ Ето постомакатите и главорезите отсам и отвъд Рила.

А. Кундалев (з): Къде казва той, че е последовател на такава политика за разделение на Македония?

Д-р Х. Мутафов (о): В същия брой на в. „Земеделско знаме“ друг ваш другар с псевдоним Мариус пише следующо: (Чете) „Каква ирония! В освободена България царски тържества се празнуват, армия се величае и възхвалява, а в другата — Македония: в Шип, Кочане, Скопие и други, българщината се изтребява. Ирония, каква жестока ирония над българския народ! Гледайки това, човек неволю се запитва: кому служи българската армия? Защо България харчи 40% от държавните си средства за нея? Какви национални задачи ще има тя да разрешава след обезлюдяването на Македония и Одринско от българския елемент? — чуйте за тия национални идеали, от които сте се възхищавали тогава. — „Какви национални задачи ще има да се разрешават след обезлюдяването на Македония и Одринско от българския елемент? Какви по-благоприятни моменти има да се чакат?“ . . .

П. Карадоров (р): (Към земеделците) Вие сте в понижено настроение, г-да!

Д-р Х. Мутафов (о): . . . „Турция е днес във война с всички страни: вън с Италия, вътре бунтове, възвстание, гражданска война. Требва ли да се чака прогниваният труп на отоманската държава преди да падне, да смаже под своите развалини всичко българско? Най-след сме ли ние народ със свое национално честолюбие?“

А. Кундалев (з): Кой го отказва това?

Д-р Х. Мутафов (о): Този господин Мариус, който пише в вашия орган „Земеделско знаме“, се чуди, за какво е армията на българския народ, защо се харчат 40% от българския държавен бюджет, ако не може да си послужим с нея в един най-любимен момент, когато Турция е във война с Италия, когато в нея гражданска война кипи, когато тя е в разлагане, какво чакаме повече, че не си послужим с тая армия и един път завинаги да свършим с нашите национални идеали. И най-сетне казва: сме ли народ с национално честолюбие и имаме ли национални идеали или не?

П. Димов (з): Вие виждате след всичко това Македония предварително да се разделя с договор.

Д-р Х. Мутафов (о): С тия свещенни чувства на българския народ, който искаше да постигне обединението си, който искаше да освободи своите братя оттвъд Рила, вие днес се гаврите, вие се търсите да хвърляте хули върху нашата глава, че сме намерили смъзници и сме склучили Балкански съюз, който бил ни погубил.

Председателствующий К. Малев: (Зважи)

Д-р Х. Мутафов (о): Г. г. народни представители! Немам време, за да ви разкажа историята на този Балкански съюз, който ако не беше погубен в 1913 г. щеше да бъде най-великото събитие, което е станало на балканите. И това ще бъде не само мое твърдение, а това ще бъде признанието на най-големите, на най-авторитетните държавици в цивилизования свет — това е признанието на държавиците във Франция, Германия, Англия. Тоя съюз беше, може би, ако щете кошмар на немците, на австрийците и германците, които употребиха всички средства, за да го разрушат — и те успяха да го разрушат съм 16 юни. И вие ни държите отговорни за 16 юни, че сме осуетили всичко и забравяте, че преди 16 юни имаше 17 май в Лондон. Не забравяйте, че г. Данев, когото третирате като престъпник, сключи един договор в Лондон, който ще бъде единствената светла точка в нашата политическа история (Смех всред комунистите). Нема защо да се смеете — този договор ни гарантираше земите от Енос, Мидия, до Солун.

П. Димов (з): Данев заяви по-сетне публично, че политика му фалира.

Д-р Х. Мутафов (о): Ако не беше 16 юни, днес щехме с гордост и облегчение да чувствувааме, че действително нашите национални идеали, за които г. Омарчевски, така възторжено пишеше в 1912 г., постигнаха своето осъществление. Ние имахме нещастието да погребем тия идеали, но за това не бехме виновни ние.

Некой от земеделците: А кой?

Д-р Х. Мутафов (о): За 16 юни правеха цела анкета; та ако в тази анкета, която от 10—12 години седеше по прашните лавици на Народното събрание, има данни, че Данев е виновен, аз се чудя, защо вие направихте Данева министър на финансите — вие с Данев и неговите другари наедно заседавахте в Министерския съвет, в един министерски кабинет управлявахте тая държава.

Н. Ковачев (з): Кой даде заповед на 16 юни и кой я изпълни.

А. Учумов (о): Савов, Савов, вашия министър в Париж.

Д-р Х. Мутафов (о): Днес вие, г. г. народни представители, когато произнасяте думите „16 юни“, трябва да си спомняте за генерал Савов, който с днес ваши изложеници министър в Париж, който днес бди над съдбините на българския народ, който днес твори политическата история на България тъй, както и на 16 юни 1913 г., и когото вие немате кураж да поставите наред с ония, които държите отговорни за събитията от 1913 г. Вие хванахте генерал Ковачева, да го държите отговорен за катастрофата през 1913 г. и го пуснахте след три дена.

Д-р К. Миланов (о): Янджилдж направили!

Д-р Х. Мутафов (о): А оня, който даде фаталната заповед за междуусъюзническата война и който бе главнокомандувал — вие него толерирате. Защо? Защото той добре ви служи или, защото мислите, че той по този начин, най-добре е защитил политическите интереси на България. Аз немам време да ви цитирам документи от историята, която писам не ини, а я пишат други. Тук, в моята ръка, е книгата на г. Мамонтова, който следваше нашата войска до Чаталджа и е свидетел на всички славни боеве, които се развиаха . . .

А. Кундалев (з): Немаше правительство да ги използува. Славни беха.

Д-р Х. Мутафов (о): . . . и който, като разправя за историческата среща между генерал Савов и генерал Радко Димитриев, който беше главнокомандуващ на армията при Чаталджа, свидетелствува, как генерал Савов е бил портпарол на цар Фердинанд и е донесъл заповед за форсиране на чаталджанските линии, въпреки протестите на генерал Радко Димитриев.

П. Димов (з): Какво направихте, за да го лишите от това право?

Д-р Х. Мутафов (о): Г. Мамонтов разказва, че, когато генерал Савов е казал на Радко Димитриев: „На мръкване, когато настъпи тъжата, да се промъжнете и да настъпите“, — последния му отговорил, че не желае да слуша тези негови съвети. Генерал Савов е немал кураж да поеме главнокомандуването на чаталджанската армия, а се мъчел да си послужи с тая доблестен войн, с този военноначалник в нашата военна история, с който можем само да се гордим. Нещастие е за Радко Димитриев, че той действително оставил да си разбият челата ония храбри български пълчища, които се беха наредили пред чаталджанските позиции. Правителството от 1912 г., — ако искате да бъдете обективни — немаше никаква представа за онова, което ставаше там и не знаеше, че ще се намери един генерал Савов, който ще иска да форсира чаталджанската линия, когато г. Данев беше започнал преговори за един предварителен мир.

Две думи накъсично и за този мир, който Турция ни предложи. Г. Райко Даскалов, министър на вътрешните работи, в своята възторжена реч казваше: „Защо вие не приехте, когато Назъм паша ви съобщи, че трябва да тре-

тирате с него договора за мир, а продължихте войната?“. Истината не е такава; историята е написана и никой не може да я отрече. Когато великия везир Кямил паша съобщи тук, в София, и помоли турския представител в Париж да действува за едно временно спиране на военните действия и когато поискаха да се започнат преговорите за мир, то беше за предварителен, прелиминарен мир, и в съвещанията на нашата Министерска съвет се говореше, че турците искат същия прелиминарен мир, както в Сан-Стефано в 1878 г., за да имат възможност, докато преговарят, да се окопитят на Чаталджа и да ни окажат онана съпротива, която фактически поискаха. Ако четеисторията, ще видите, че в същото време, когато пратиха пратеници за предварителен мир, пратиха и турския престолонаследник с хиляди имами и ходжи на фронта, да повдигат духа на турската войска, пратиха и помощник началника на своя генерален щаб в Цариград да убеждават султана и Илдъза, че не е още време да се сключва окончателен мир, когато турската армия може да се окопити и да окаже съпротивление.

Председателствуващ К. Малев: Времето Ви изтече, г. Мутафов.

Д-р Х. Мутафов (о): Г. г. народни представители! В това време, в този промежутък станаха фаталните боеве на Чаталджа, които спряха преговорите за примирие, и то се склучи по-късно, когато отидохме в Лондон на конференция за мир.

Председателствуващ К. Малев: Изтече Ви времето.

Д-р Х. Мутафов (о): Вие слушахте г. г. комунистите да говорят два часа, а мене един час не искате да ме слушате. Ние сме в положението на подсъдими, дайте ни свобода да се защитим!

Некой от земеделците: В „Славянска беседа“.

Д-р Х. Мутафов (о): Как така само хулите и ругаете, а не ни давате да говорим.

С. Манов (к): Дайте му два часа да говори, да каже истината.

Председателствуващ К. Малев: Напуснете трибуната; инак ще накарам квесторите да Ви свалят. Не моля да търпя такова беззаконие.

Д-р Х. Мутафов (о): А как търпехте Коларова да ви говори два часа? Съдете еднакво за всички.

Председателствуващ К. Малев: Аз Ви заявявам, че ако не напуснете трибуната, ще Ви сваля с квесторите. Не мога по-нататък да Ви търпя.

Некой от левицата: Не те е срам! Засрами се!

Д-р Х. Мутафов (о): Насилен от един правилник и от един председател, който е недостатъчно коректен към тези, които обвинявате, аз ще се помърча да съжрати и да свърши в по-късно време. Аз ще си запазя правото да говоря и друг път за тези събития, който мислите че съд една действително подписана присъда за нашата виновност.

Г. г. народни представители! Вие арестувахте нашите водачи, вие искате да обезглавите нашата политическа партия, и когато ние ви говорим сериозно, че с това вие посегате на неприосновеността на народния представител и върхите едно престъпление, вие се надсмивате и се подигравате. При друго време вие сами щехте да бъдете онни, които щехте най-много да викат и да крешите срещу едно подобно насилие и незачитане правата на народния представител.

Некой от земеделците: Подигравахте се със целия български народ, а сега той се подиграва с вас.

Д-р Х. Мутафов (о): Не се е чуло и никъде по света няма Парламент, дето да не се е почитало това право на народния представител, когато Камарата е в сесия, той да не бъде между своите другари да заседава, каквото и престъпление да е извършил, освен онова, за което говори г. Пъдарев, — некое тежко злодеяние — без да сте назначили предварително анкетна комисия. Вън от това изключи-

чение, вие не можете да посегнете на никой народен представител от това Народно събрание, каквото и престъпление да е извършил. Вие трябва да бъдете търпеливи и да чакате Камарата да свърши своята сесия, и ако той действително е престъпник, да го предадете на съдебните власти и те да кажат своята дума за неговата виновност или за неговата невиновност. Защо е тази традиция и този текст в нашата конституция? Конституцията не е писана само така да се гаврят с нея тия и ония. Ако в другите страни това право е пазено свето и е било неприосновено, то е затуй, защото често пъти правата и свободите съдели насиливани и само в Парламента, чрез трибуната на Народното събрание, те съд могли да намерят свободна защита. Ако тук не ще намерим свобода на нашата политическа мисъл и не можем да защитим народните свободи и народните права, когато те се газят, когато бъдат наложени, къде ще намерим тази трибуна? Вие с въшата власт, с вашата полиция можете да ни преградите пътя на защитата, и утре, когато ще правите референдум, можете с вашите шайки да не ни пуснете в селата. Запазете ни поне тая трибуна тук; дайте възможност на ония, които носят нашата мисъл, нашата политическа концепция, да заседават и да кажат своята дума, още повече, когато внасят един закон за техната вина. Като искате да ги осъдите, дайте им възможност те сами да ви разправят политическата история и тогава съдът чиста съвест да можете да кажете: нае ги изслушахме и след това ги да дохнеме под съд. Но тий, както вие днес ги прибрахте в Участък и съд сопи и шайки не ни пушвате в села и градове, вие ще станете съдия, но не обективни, а насилици и джелати, защото, ако искате да бъдете съдия, който иска да съди спокойно, да бъдете справедливи, да съди по закони и правни норми, които ще намери в законите и в основния закон — конституцията — вие не можете да си позволите, такова чудовищно третиране на вашите политически противници, каквото върхите днес.

Г. г. народни представители! За фашизма две думи. Вие искате с некакъв фашизъм да се извинявате за вашия кървав фронт. Преди, обаче, да чуете от нас думата „фашизъм“, вие бяхте произнесли нашата дума за кървавия фронт. И г. Теодор Теодоров, възмутен от всичко нова, което вижда около себе си, погнусен от нова, което една незаконна власт тъжки за своите политически противници, възмутен от кървавия фронт, който обявихте на своите политически противници, е бил в правото си, изразявайки своето възмущение, да каже: „Признайте правото и на оння, когото насиливате, да се самозаштити, да се самообрани“, и може-би съвсем случайно си е послужил с думата „фашизъм“.

От земеделците: А-а-а!

Д-р Х. Мутафов (о): „Фашизъм“ не е българска дума и на българска почва фашизъма, тий както е проявен в Италия или в Германия, не може да съществува. В България може да има съпротива, може да има отбрана на вашите политически противници, но ние сме ви дали всички доказателства да разберете, че тази съпротива ще я укажем по пътя на легалната борба, по пътя на конституцията.

Некой от земеделците: С автоматични пушки стреляха. Ще ни доказвате! Не Ви е срам! (Възражения от левицата)

Д-р Х. Мутафов (о): Вие немате абсолютно никакви данни да установите, че сме устройвали фашистки банди, защото преди да имате некакви фашистки акции, не можете да правите предположение какво щели да правят онези младежи, които били образували съюз при обединената Народно-прогресивна партия.

Председателствуващ К. Малев: (Звъни) Свършете!

Д-р Х. Мутафов (о): Свършвам. — Тези младежи кончили да видят ред в тая страна. И когато виждат да се насиливат техните свободи, дали от вас (Сочи земеделците) или от тех (Сочи комунистите) — безразличие от кого — позволяват им, признайте им правото да се защитят.

В. Мулетаров (к): Да палят клубове!

Д-р Х. Мутафов (о): Аз съжалявам, че вие тий прибрахте отивате на помощ на тези ваши приятели, които стават ваши учители.

П. Димов (з): Ние се самозащищаваме.

Д-р Х. Мутафов (о): Вие (Сочи земеделците) се упълните от онай съпротива, която младите сили на опозиционния блок можеха да ви укажат. Ние нема защо да се борим с вас по фашистки и нема защо да насилваме. Г. г. народни представители! Вие немате основание, немате никакви данини да твърдите, че сме искали с оржние в ръка да вземем властта от вашите ръце.

В. Мулетаров (к): Само по трупове ще минавате!

Д-р Х. Мутафов (о): Когато виддаме един противник, бешкруплен, който ни гази, който ни малтретира, можем в едно възмущение да кажем, че нема да оставим да бъдем и по-нататък малтретирани и унищожавани, а ще укажем съпротива и ще се самоотбраяваме като свободни граждани. Обаче фашизма, за каквато вие днес вдигате толкова шум и го изтъжвате като претекст за възмущение, в България не е имало, не може да има и нема да има.

В. Мулетаров (к): Разправете за комедията в трите действия.

Преледателствуващ К. Малев: Моля, г. Мутафов, свирпете!

Д-р Х. Мутафов (о): Свиршвам. — Г. г. народни представители! Отговорностите, които вие мислите, че ще понесем, по силата на некакъв веџдикт на българския народ, не ни смущават; обаче мислите ли вие за отговорностите, които утрешият ден готови за вас? Заподо никакъв режим, колкото и насилнически да е бил той, не е вечен. Той може да бъде малко или много дълготраен, но се ще дойде време, когато ще пукне зората и благодатното политическо слънце ще огрее потиснатия народ. За този ден иска мислят онези, които съ записани и зарегистрирани в политическата история на своята страна като насилици, мракобесници и тирани! (Ръкоплесане от центъра и левицата)

Преледателствуващ К. Малев: Има думата г. министъра на правосъдието.

Министър П. Янев: Г. г. народни представители! Г. Мутафов се опита от обвиняем да става обвинител. И за да влезе в тази си роля, той самия веднага започва, че освен комунистите и правителството, в лицето на министър Даскалов досега, в своите речи не е внасяло разум, не е внесло документираност, а напротив си е послужило само със чувства. Г. Мутафов поиска да хвърли тази диверсия, че тук се говори по чувство и че никой не се базира на разума, на документи и на факти.

П. Караголов (р): Да видим сега разум от Вас.

Министър П. Янев: И затуй г. Мутафов казва: „Ниаква подбуда немате в този законопроект, ниаква подбуда не ще имате и в бъдещите законопроекти, които ще внасятте по този повод, освен една единствена цел — да обезглавите своя противник“. Г. г. народни представители! Сметат ли се те с глава, за да има нужда да ги обезглавявате; сметат ли, че до днескашен ден съ направили некаква полза на българския народ, та той да ги смета за свои спасители, за свои обновители? Този народъ смета ли, че те имат глава, която да бъде скъпа и, следователно, ние да я жалим?

Д-р Х. Мутафов (о): Защо се плашите, като не сме толков странини?

Министър П. Янев: Вие сте се обезглавили със собствените си престъпления до днескашен ден. От една малка, кратка история, която би се направила на политическия живот на България, от една кратка история на техното управление ще се види, че всяка крачка на техното управление, че всяка крачка на техната дейност е вървела все към техното обезглавяване. И когато най-после всичко това отива до степента на петъримост, на невъзможност и когато трябва да се вземат мерки по отношение на тях, те водят кагват: „Вие ни обезглавявате с мерките, които вземате спремо нас“.

Г. г. народни представители! В 1912 г. — нема да отида още по-нататък — когато вие хвърлихте българския народ в една касапница и когато почувствувахте, че имате силата и властта да водите българския народ където щете,

и само с един барабан на 17 септември 1912 г. го повикахте под знамената и го пратихте в Турция и в Македония, тогава вие извършихте първото престъпление, тогава направихте първото прегрешение, което не може да ви се прости и което беше началото на онези грехове, които от ден на ден се трупаха, потискаха народа и най-сетне требаше да се иска вашето на казание. Балканската война и последвалата я катастрофа, а оттам нататък съдействието, което давахте по-нататък на другите да тръгнат към други главоломни войни и възхищението ви от техната политика — всичко това ви туряше долу под краката на българския народ и той търсеше ден, когато да се разплати със самите ви.

Когато през 1914—1915 г. вие дадохте пълно съдействие на тогавашното правителство, за да може да обяви войната към страната на Съюза, когато вие, вместо да застанете на страната на абсолютния неутралитет, без да говорите и да допускате войната, вие тогава направихте още поголемо престъпление; а именно, пак пращахте българския народ на катастрофа. Вие казвахте, че народа не иска да върви към Германия, а към Съглашението; а ние казахме с Германия или Съглашението все таки вие водихте българския народ към касапница. И ако вие бяхте тогава силните да наложите това, вие щехте да го закарате на онази касапница, на която биде изложен руския народ, но вие излизахте по-слаби и го наложихте към страната на Централния съюз. И след войната, когато вече греховете на старите управители се напластиха дотолкова много, щото требаше да наближи деня на разплатата, вие починахте все повече и повече да се обединявате, почнахте да виждате собствените си прегрешения, почнахте да виждате призрака и деня на разплатата, и затова започнахте да правите тези именни диверсии от него ден и особено от последната катастрофа насам, да искаете да играете роля на спасители, да искаете да играете роля на обвинители а, следователно, и да сметате, че българския народ ще забрави всичко онова, което сте направили през бившите си управлении и да ви повика като управници, да ви търпи като такива и най-после да ви даде един ден властта, за която власт, висказванието нееднократно, че оттук нататък се сещате как да управявате. И тук, г. Мутафов казва: ако ние бехме толкова много черни, защо ни вземахте за сътрудници в управлението? Не се ли срамувате, г. Мутафов, като казвате това? Ние не почувствувахме ли всичките ви съвети къде ни водят и къде може да се отиде в управление с ви? Та вие не бяхте ли свидетели на това позорно управление; та не бяхте ли вие, които създадохте недъгавата финансова политика, която щеше да строи главата на българския народ; та не бяхте ли вие, които искахте да си вървите старий ред на пещата, да си останат пак привилегиите на капиталите, на банките, кокодерите и на всички? Но не може да продължате така и затуй трябва да намерите ритника, треба да излезете навън, за да не спъвате реформите, които времето налага. С факта на вашето излизане, вие почувствувахте още по-силно приближаването на разплатата и починахте още от този ден да вземате нужните мерки. И тогава, когато започнаха да идват вече моментите, когато българските интереси беха вече изложени на изпитание, вие към тези моменти дойдохте да внесете неприязни, дойдохте да внесете още пречки и несгоди, които още повече да изложат българската държава, да я изложат до степен, щото тя да намери нова, друга катастрофа, от която знаехте, че пак вие ще бъдете облагодетелствуваните, защото съ вашите капитали, с вашиите граѓански институти, за вас е безразлично има ли българска държава, поробена под тази или онази държава, или не, за вас граници нема, за вас идеали нема, освен как да трупате все повече и повече богатства, как да уреждате все повече и повече банки, как едно дружество да ражда все повече и повече дружества.

С. Лафчиев (о): Не прилича на министър да говори това! (Излиза от залата)

Н. Ковачев (з): Бухалите бегат от виделото.

Министър П. Янев: И когато вие сами почувствувахте това, че деня на разплатата идзе, домогвайки си от ден на ден ставаха все по-осъдителни и по-осъдителни и в своите мерки за самозащита, че поощдихте нико български интереси, нико човешината, а само гледахте тази цел по какъв начин да се сласите. Затуй пуснахте в ход и милионите си, които имахте, затуй образувахте всичките си конспирации, само и само да създадете условия за са-

мозащитата. Самозащитата, която потърсихте в България не можахте да намерите и я потърсихте вън от България, и доста сполучихте на първо време да намерите такава, но това ви костува не малко милиони и жертви, даже в този момент, защото мнозина от вашите хора съжна запад да търгуват и да продават, за да забатачат, колкото се може повече и повече бъдещето на България. И вие застрашени в туй отношение потърсихте най-напред, безспорно, силите, които съжко вас за съдействие — почнахте да се обединявате. Не така лесно можа да стане това обединение. Почнахте да правите съюзи с какви ли не културни и просветни сдружения, но всичко това не ви помогна. Вие поискахте да издигнете против нас лозунга на война срещу некакво си мракобесие и тирания, но в същото време вие сами създадохте тирания над себе си, защото оня, който вижда тирания, без да има такава, сам създава такава за себе си и затуй неминуемо ще понесе тежестта на тази тема. И, когато трябваше да пратим нашия министър-председател там, на запад, вие тук с врангелисти и с други просветни, културни и не знам какви дружества, обявихте през май всеобщ митинг, на който казахте, че до 20 май е ултиматум на Репарационната комисия, че на 20 май земеделското правителство нема да съществува, затуй дръжте се с общ митинг да го свалим. 20 май дойде така, както доходжат обикновенни дати и месеци.

По вие не спрехте там и отидохте по-нататък и впоследствие, най-напоследък даже, когато все пак българските интереси и идеали беха на едно изпитание, вие не закъснеште да проявите онова предателство, вие не закъснеште да проявите оная, как да кажа, стръж към една власт, която сте изтървали завинаги, и затуй именно поискахте да си послужите с един последен опит, с един последно средство, което един път изпитано от вас самите, ако даде резултати добре, ако не даде, вие сами си знаете последствията от него. Тогава вие излезохте и във в. „Слово“ и във в. „Радикал“ и във всички вестници да твърдите, че „есента за нас е решителна, през нея трябва да имаме резултати и немаме ли резултати, свършена е нашата работа, че запролетим ли, оттам нататък ние немаме надежда за борба“. И затуй именно, че немаме надежда за по-нататъжна борба, вие прогласихте през есента, 17 септемврий за деня, в който ще почнете вашата решителна акция. И наистина вие на 17 септемврий потърсихте народните сили, на които да се опрете.

A. Урумов (о): Цепенциите!

Министър П. Янев: Видяхте ли народните сили, народа, който е зад вас и който народ казваше, че сте малцинство и в избори и в Народно събрание и навсякъде?

От левицата: Шайки, шайки!

Министър П. Янев: И днес вие имате телеграфска сметате, че водите народа след себе си? Народа вие отдавна ви е зарезал и забравил и вие просто кощунствувате с името на този народ, който сметате, че е с вас. Вашия народ отива дотам, докъдето могат да отидат вашите вестници, които пишат за този народ и заканите, които отправят към този народ. Вие изпитахте този народ в Търново и може би ще има да го изпитате и друг път по-силно и тогава надали ще имате смелостта да говорите за него (Ръкоплясане от земеделците)

Председателствующий К. Малев: Часът е 8.

Министър П. Янев: Предлагам да продължим заседанието докато свърша.

Председателствующий К. Малев: Има предложение да се продължи заседанието докато довърши г. министъра на правосъдието.

Които приемат това предложение, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство. Събранието приема.

П. Карагодоров (р): Аз правя предложение г. министъра да я свърши преди 8 часа! (Смех)

Министър П. Янев: Г. г. народни представители! Диверсите, които г. Мутафов смета, че сме правили, това негово твърдение не отговаря сериозно на въпроса. Мене ми се струва, че техните диверсии започнаха още от момента, когато те почнаха да дирят средства за борба, и те си туриха, както знаете, едно доста привлекателно име — „конституционен блок“. Този блок сам по себе си идеше да покаже, че той е рожба на онния обстоятелства, които карат всичко онова в България, тачещо законите, уважаващи конституцията, да се събере там и да си послужи с всички

ония средства, които съж позволени от конституцията и законите, за да се бори срещу правителството. Вие, г-да, конституционен блок ли сте, и действията, които предприемате, конституционни действия ли съж?

Н. Пъдарев (д): Съвършено!

Министър П. Янев: Вие сами тук, не малко пъти сте го казвали, кои съж истинските борби на конституционна почва, кои съж истинските борби за домогване до властта на конституционна почва. Те съвсем не съж тия, които вие организирате с вашия „конституционен блок“. Вашия конституционен блок, ако беше действително конституционен, трябваше да избере конституционни начала за борба — той требаше да излезе сред българския народ, и както не един път в „Епоха“ му е казвал, с нещо ново, привлекателно, спасително и с нещо, което да бъде по-добро, от това, което земеделското правителство върши, и казаваше: не намерят ли този нов лозунг, нещо по-добро от това на днешното земеделско правителство, в бъдеще конституционния блок ще си остане блок само на книга.

Н. Пъдарев (д): Ние излизаме пред него, но вие да не го заблудявате.

Министър П. Янев: И вие, които немате нито принципи в този блок, вие, които немате нито платформа, а само да се домогнете до властта, много естествено е, че „конституционния блок“, требаше да си послужи с противоконституционни средства, за да дойде до властта. Вие това го знаехте и затуй в първия момент още вашия „конституционен блок“ тръгна из противоконституционен път, за да вземе властта. Кой е противоконституционния начин за вземане на властта? Той е този, който вашите министри в затвора именно казаха: чрез оржие, чрез фашистки банди, чрез подкупи, чрез всичко.

Некой от земеделците: През трупове!

Н. Савчев (р): Това е нагла ложа!

От земеделците: А-а-а!

Министър П. Янев: И най-много радикалите със своя вестник излезоха най-бойки. Те беха отишли до тая степен в подбиране средствата, щото предсказаха най-крайните мерки в тая борба.

A. Кундалев (з): Поне с вестника — инак не ги бива!

П. Карагодоров (р): За радикалите ли говорите? Напротив, ние сме против всекакво оржие; ние сме пасифисти; немаме даже чики в джоба си.

Министър П. Янев: И след като казваха, че Стамбийски сам не дава оставката на кабинета, че царя не иска и не може да го свали, че земеделското правителство е угодно на чужденците, следователно, и те не искат да го свалят, те рекоха: „Ние самите ще го свалим“, и казват: „Да грабнем всички ония средства, които могат да ни доведат към тая власт, без да държим сметка за отговорността, нито за положението, в което можем да хвърлим страната“.

Н. Пъдарев (д): Че ако не бяхме отишли в Търново, как щехме да ви свалим, немаше освен да стоите в София.

Министър П. Янев: И вие съжнательно, с пушки, с оржие, с конспиратори и фашисти тръгнахте за в Търново с ясно съзнание, че ще срещнете организирана сила, която ще дойде да ви строи главите; но вие сметахте и очаквахте, че след като строиште глави, ще бъде строшена и главата на България.

П. Карагодоров (р): Много несериозни аргументи! Г. Томов се съмнява, както изглежда от физиономията му, в това, което говорите!

Министър П. Янев: А вие видехте, че в Търново вашите глави беха счупени, вие видехте, че там бехте разбити, и от Търново съвсем не произлезе онова, което вие желаете, именно съж счупването на вашите глави не се счупи и главата на България. И когато днес вие се домогвате тук, от тази трибуна да четете чужда преса за нейните впечатления и за нейната преценка за търновските събития, а бързам да ви възразя, че нема чуждо мнение по търновските събития, освен това, което тук се е изкаляло — само то е проникнало там.

Н. Пъдарев (д): Това, което тук е станало там се иници.

Некой от земеделците: Григор Василев го иници.

П. Карагодоров (р): Г. Янев знае всичките европейски езици и след тия работи!

Министр П. Янев: Вам се ще и виждат в „Мир“ казвате, че некои чужди министри тук в България били настъпили пред некои от нашите министри, че била нужна известна интервенция срещу нас, защото това унищожение на политическите противници в България не е било даже в интересите на страната. Никой чужд министр не е говорил с български министри по търновските събития и не ги е осъждал. Това требва да ви се каже и от мен като управляющ Министерството на външните работи. И, ако търсите в България министр с когото чужд министр да е приказвал, да е интервюиран, това е една нагла лъжа. И такива домогвания, каквито прави в „Мир“ в своите статии това е една диверсия, да се сметне, че чужденците правят постъпки пред Министерския съвет.

А. Урумов (о): Бож лаф! Чужденците видеха какви хубави работи стават — цепеници.

Министр П. Янев: Чужденците много добре ви знайт, не отсега. Те ви знайт много по-рано от нас. Те ви познават много по-добре от нас. Те в това отношение сами се изложиха и друг път немат намерение да се излагат за вашите интереси. И когато днес вие сте изоставени на собствената си съдба, много естествено, че вие по-скоро ще желаете даже катакстрофата на тая страна, нейния гроб, защото знаете, че пред гроба на България вие пак ще излезете да кажете „алилуя“.

А. Урумов (о): Зеде е казано, Петре!

Министр П. Янев: Защото ви е страх от вашите собствени дела, ви е страх от народа. Вие немате кураж да се явите като обвиняеми. Къде съм вашите министри, къде с Буров, който даде 17 септемврий, който беше идеолог тук и на капиталистите, и на индустритите, и на всички? Той модерен буржоа, къде е той днес?

Некой от земеделците: Ще дойде с Врангел сега.

Министр П. Янев: Къде е Рашко Маджаров, той голем трибун, който говори за народ след себе си? Къде съм Христовци, Тодоровци, къде е Гешов, Моллов? Ще ги търсим, но другаде те ще четат присъдата. Ако имат кураж да дойдат и ако се чувствуват невинни, нека дойдат тук, за да видят собствените си прегрешения пред съда, пред който те ще отговарят.

Почитаеми г-да! Такъв един начин на изтъкване собствените си дела, като споменати за страната, от ден на ден все повече и повече ги излагат. И днес, когато от тая трибуна ще искат да вземат мястото на обвинителя, това ще бъде същинска диверсия, която ще може да се нарече с право диверсия, а не туй, че вие без да имаме правото на обвинителя, тръгваме да обвиняваме. Вие сами признаваме, че сме закъснели много със законопроекта за даването ви под съд. И то не е по наша вина, то не е по наше желание, а само поради туй, че в България от ден на ден се изпречват все нови и нови въпроси, с които требва да се справим.

Н. Пъдарев (д): Ако немаше вашия голем страх, немаше да има този законопроект.

Министр П. Янев: Ако повечето от вас се беха разглади в България, щехте да се загрижите за нея, а немаше да хвърлят пърти в нейната колесница, щехте поне да мирувате, да пасувате. Но не може, интересите ви от всяка гледна точка, казват, че тръбва да приказвате. Защото, колкото и да се приказва, че не сме поставили на нужното място спекулантите, къмодерите и експлоататорите, те знаят собственото си положение какво е. Те сами виждат, че ако по днескалия ден немаше закони, които да посегнат на техните печалби, ако немаше закони, които да посегнат на техното драконовско съществуване, ако немаше закони, които да посегнат до 80% на техните грамадни и грамадни печалби, ако немаше министри и управници, които да турят кръст не, но да пресушват домогванията на банките да хазайнчат в държавата, капиталите им да се удвоят — това не е по наша вина. Ако днес имаме закони, които не позволяват да се разждат едно подир друго дружество; ако има закони, които викат и търсят Чапрашкиовци и от техните три милиона, станали триста, да искат данък за чистите печалби; ако имаме закони, които искат всеки да турят на неговото място и се явяват стеснителни за тия, които до днес не знаеха що е рамка, що е ограничение, а знаеха само да използват труда на българския народ и властта да трупат на богатства, без да дават на народа каквато и да е възможност даже да откажат — яко е за всички защо именно крещат против закона за чифликите, против отчуждаването им, против подоходния данък и про-

тив този и онзи закон, и в края на крайщата да се създава у всички онай атмосфера на нетърпимост, на позорен живот и да искат съмрт да свършат или по трупове да минат, за да почнат да живеят, както по-рано. Ето кои са същинските причини, които ви карат да бъдете голкова много озверени, да немате търпение да слушате, когато от тук се изнасят вашите собствени прегрешения. Но вие не ще мълчиште, защото ви е страх от онай ден, който идва, който не е далеч, онай ден, в който ще видите същински народ, за когото смеете да приказвате напоследък, но който номинално съществува във вашите вестници, в тук и там скърпени митинги и събрания, ще видите народа как пени нашата политика, нашите мерки и закони. И тогава ще видите кой и как е имал право да действува.

И когато г. Мутафовъ казва, че вие просто не търпим противници да възразяват — как можеш да търпиш един противник, който не признава нито достойнството, нито заслугите, нито намеренията или тенденцията на управлението да спаси или най-малко да закрепи тая страна? В кой закон призвавате достойнството на земеделското правителство, че законът е на местото си, че цели да изведе на по-добър край страната, да я спаси от покътите на чужденците вътре и вън? И затуй именно, преди всичко, не вие не искаме да чуем, но вие не искате да чуете правителството и не искате да влезете в нормата на неговата работа, не искате да си поставите тази свещена цел, която то си поставя, да спаси тази страна. И колкото по-нататък отиваме, толкоз повече пътища между вас и нас ще се разширят, ще се изгубват, и нека не ви бъде чудно, че колкото повече призвавате за тоя народ, толкоз повече той народ ще забравя, толкоз повече вие чувствувате отдалечаването му от вас и полека-лека ставате все по-малка и по-малка група. Ако имахте един народ или едно население от 100 хиляди избиратели, не можете да имате това поведение, щехте да бъдете по-толерантни и по-благоразумни. Защото, ако отидете там между самия народ, той ще ви каже: вие имате закони за просветата, за благоустройството, за финансите, за земеделието, за стопанството и всички тия закони нам носят полза, колкото и да ги намирате за лоши.

А. Урумов (о): Аман викат от тех.

Министр П. Янев: Вие, които немате народа след себе си, вие, които не ходите между този народ, приказвате за него само номинално и криете своите планове и мисли за бъдещи цели и домогвания за властта и използването на тая власт. Вие немате народа след себе си, вие сте едно ядрце, което се брои на пръсти и което става все по-малко и по-малко, но все по-опасно и по-опасно в замислите си. Защото едно мащабинство, което нема зад себе си силата на народа, за да се противопостави, да реализира, то прибегва към конспирации, към непростени средства, които водят след себе си към престъпления, за които има наказания.

А. Урумов (о): Страшно чудо логика!

Министр П. Янев: И затуй вие, конституционния блок, политическите партии, на които съм последователи некои и други кръчмарци тук и там в некои села и ония едри търговци, банкири и всевъзможни комисионери, крълеки на днешния ден, на хорския труд и богатства, вие, които мажар да сте от тази среда, но немате други последователи, немате други надежди, намирате много естествено, че тръбва да се разберете и да прибегнете към непростени средства. Затуй вашия конституционен блок е само етикет, само табела на която е написано „конституционен блок“, зад който се крият атиконституционни, мерски средства за борба против властта. Ето защо, колкото повече държите на тази емблема, толкоз повече зад нея искате да прикривате мръсните средства, които ви служат, за да вземете тази власт. И едно от вашите средства видехме в Търново, за което получихте заслужено, и ще получите и други пъти, ако продължавате да се казвате конституционен блок.

Г. г. народни представители! Със законоопроекта, който се предлага на почитаемото Народно събрание, нема да влизам сега в разбирателство, за неговата конституционност или неконституционност; по този въпрос се говори и още ще се говори. Но във всеки случай дебатите, особено от страна на обвиняемите — така ще ги нарека — гледат да се изродят тук в една пледоария, която ясно подчертава явните им страхи от тоя закон не, но от референдума, от самата действителност, която роди тоя закон. И затуй пресата ви от ден на ден почва да подготвява вашето общество от кръчмарци в селата към погрома.

А. Урумов (о): малко души съм, недайте се сгражува, кръчмарите, думбазите!

Министр П. Янев: И по-нататък казвате, че там ще има насилие, там ще има полиция, там ще има комунисти и земеделци. Ние знаем, че в тези избори ще бъдат заедно не само конституционалисти, но и широки социалисти. Ония народ, за който предполагате, че е с вас, пръв ще види липсници, както онзи ден. Защо не говорите за резултата от съдийските избори? Къде е рубриката на вашите вестници да говорят за това?

П. Карагодоров (р): Най-компетентните хора за селските съдии съм в дружбашкия съюз.

Министр П. Янев: Къде говорите това? Вземете който щете вестник: след като всяка партия публикува по 3—4 села, минава само с тех. „По едно нещастие“, пише блока — без да пише от кое село и как е станало — „е имало малко надмощие на комунистите или на некоя друга обща селска листа“, и туй то. Повече за изборния резултат не се приказва.

А. Кундалев (з): Заети съм с друга работа!

Министр П. Янев: И не се приказва нито за фалшификацията, защото вие сами запащате онзи погром, който видяхте, който претърпяхте именно на 1 октомври — погрома на селските общински избори и селските общински съдии. Това още повече ви обезкуражава. И вашата преса въвзви от ден на ден отстъпително, и утре ще стане епиропска преса, която говори за онова явно падение и явно наказание, което ще дойде на вашите глави. Подготвявате се сами към собствената си съдба, на която отдавна сте обречени. А че българския народ има своето право да си каже съдийската дума над самите вас, недейте му оспорвате това. Че в този закон нема нищо противоконституционно, а напротив, има даже нещо, което занапред требва да стане принцип, да стане едно общо положение, това е безспорно. И от този законопроект, който бега, това значи да вижда собствените си грехове, да вижда как наказанието иде към тези грехове и, следователно, бърза и се чуди с какви думи да нарече този законопроект. Бегате от допитването до народа. Вие трябва да имате това допитване до народа винаги при всички случаи, да го имате тъй, както го имат в Швейцария и всекидне другаде, където хората искат да разрешават своите съдбини в разбирателство с народа. Не само по този случай може да има допитване. Даже, ако искате, разширите дотам този референдум, щото по всеки един закон, който се внася тук, да става допитване, дали го приема народа или не — тъй както в Швейцария. И ние не се страхуваме, че всеки един закон, всеко едно мероприятие, което прокарваме тук, в Народното събрание, може да намери абсолютното одобрение долу. Това вие го виждате, това го знаете и заради туй от днес почвате да се пригответе към оня удар, който ви предстои неминуемо. Защищавайте се. Вашата защита нема да излезе навън от тая трибуна, от тая ограда на Народното събрание, защото вие немате народа със себе си. И за да почувствувате, че немате народа с себе си, елате тук със спокойствие да дочакате резултата от този избор. Ние ви прощаваме. Употребете всички средства на вашия конституционен блок, каквито имате, за да можете да добиете именно оня резултат, който желаете по този закон. Имате милиони, ще ги пръжнете, но нема да ви свършат работа. Сопаджийте и фашистите, които имате с вас, ще си счупят главите напред и, пак резултати нема да добиете. Ония, който си служи с насилийски средства, оня, който с такива средства иска да завземе властта, природата в него е такава, че той ще управлява още по-насилийски. Недейте кара и самата власт да почва да търси своите сили и да ги използува срещу вашите противозаконни и противоконституционни сили, които искате да употребите срещу самите нас.

Н. Пъдарев (д): Готов ли е законопроекта за амнистия на шайкаджите, г. министре?

Некой от десницата: Ако е имало шайки немаше да се отхвърши.

Министр П. Янев: И ако до днешен ден нищо не ви е вразумило, ако до днешен ден вашите глави не съм уврели, нито от престъплението, които сте правили, нито пък съвестта ви трепва от тия престъпления, които го твите за България, ако всичко това е празна приказка, ако вие на тая България гледате просто като на една мушия, в която 45 години сте се разхождали и използвали нейните жизнени скове и сте ги трупали в банки, предприятияия и пр. Ако днес тая България иска разплата и сметка от вас, когато иска и вие да дадете нещо на нея, за да може тя

да продължи своя живот и когато не давате, тя търси средства с които да ви принуди да дадете. И тогава България за вас става тесна и вие я напускате, или пък ония, които стоят те не съм българи, защото над много вали банки има чужди флагове. Това е едно предателство на своя рода на ония, които прежалиха своето име, авторитет, своята религия и всичко, и за демонстрация на всичко онова, което пострада в България, за демонстрация на тия, които всеки ден се мъчат да спасят България, за демонстрация на ония, които носят крепове и ходят с патерници, днес останаха тук да се крият под чужди флагове и имена и по този начин да продължат още по-нататък кръвожадните си инстинкти на смучене жизнените народни сили. Колкото повече се помагвате да спасявате собствените си капитали, трупали по един престъпен начин, колкото повече вие подкупвате с тия милиони, от които по-големата част сте решили да хвърлите за подкупи и издавателства, колкото повече вие си служите с тези не само противозаконни и противоконституционни, а и противочовешки, противоморални средства, толкова повече вие от ден на ден натрупвате народната мъжест, народното отмъщение към самите вас (Ръкоплескане от земеделците). И да не ви е чудно, когато там, в Търново, срещу вас се насочиха не пушки, не револвери, както казвахте, по тва револвери срещу гърдите ви, но напротив, когато срещу вас се изпречи народната сила, оня народ, който никога не е искал да разрешава съдбините на България с пушки и оржии, оня, който никога не е искал да лее кръв, но оня, на когото вие 40 години само кръвта леехте, този същия народ, който никога не е искал да употребява оржии — защото едно оржие употребено, то само по себе си, създава други по-нататъшни неприятности, бъркотии — този същия народ искаше да ви каже, че с това оржие, вие имате и в 1912 и 1915 г. тръгнахте вън от границите на България и чертахте тия граници с това оржие. И това оржие днес носите срещу самия народ, по талиги, в куфари, тук, там, и това оржие ви се поиска и то по един демонстративен начин, със цепеници.

А. Урумов (о): Да, това е право, със цепеници удряха.

Министр П. Янев: И когато се поискава със цепеници, вие се чудите къде да го складирате. Там, в Търново, отидаха с по два револвери — Юран Ганчев, а също и г. Данев. Намериха се и бомби в министерския вагон.

Н. Пъдарев (д): А-а-а!

Министр П. Янев: Там беше натрупано всичкото онова любимо ваше оржие, с което сте убивали българския народ до ден днешен.

Н. Пъдарев (д): Там беха натрупани речите на Малинова, отпечатани в 10 хиляди екземпляра.

Министр П. Янев: Вие и речите си предварително го вите, вие предполагате всичко 24 часа по-рано, но и 36 часа по-късно не можете да го достигнете. Вие, които си бехте приготвили речите, вие тогава си бехте приготвили и оржието, и фашистските банди, за да можете да докарате оня резултат, който желаете. Не резултат добихте, аз подчертах това и по-рано — но резултата да ядете бой до скъсане, да останете без глави, да ви се изпочупат костите, и след всичко това да ревните по цел свет, да кажете: варварство в страната, вандалацита; елате ни вижте! Добре, вие направихте своето, вие постигнахте това, което сами желаете, вие заплатихте сами за нещастието, което ви постигна на 17 септември, вие платихте най-малко, по 600 л. на глава за своите наемници, вие платихте много и много милиони. Вие харчите милионите на Буров, на тоя Буров, който свире 200 милиона лева в три години не можа да ги направи 600 милиона, той Буров, който тук предприятие, там банка, другаде дружество и незная какво, но нема ония гешефи, нема оня възможност за удвоване и за утвърждане на своята кръв. Той Буров днес можеше да хвърли своята милиони в една нечестна борба за власт, в която ако изгуби половина, пет пъти ще го спечели утре. И заради туй вие, които купихте той бой, които платихте това събитие много скъпо, действително, че то дойде тъй, както вие сами го желаете. Но от там нататък, когато ядохте бой, когато ревната към чужденците, когато вие избегахте от събитията към Ромъния и тук-там и стаяхте безплатни кореспонденти на ромънски сръбски и по-далечни вестници, когато тук в София вие поискахте да се домогвате тук-там даже до чужденците, та да може да има нещо като интервенция или нещо друго . . .

Н. Пъдарев (д.) За честта на България Вашата реч не би требвало да излезе вън от Камарата.

Министър П. Янев: . . . и когато от вашата страшна демагогия, остава само един плач, който плаче не може да излезе вън от границите на България, днес в целя България приказват за вашия погром, за вашия позор, за вашето надение и то си има своя резултат. И вие днес, след тия пердах, който ядохте, не можете вече да приказвате нито за народ, нито за конституционна борба.

А. Урумов (о): Свирши се вече и с народ, и с конституцията.

Министър П. Янев: И при туй положение на вас остава от тук нататък, или да продължите своите акции и то непременно тая есен — да го подчертая, тий както Стайнов го казаше във в. „Мир“ и другите вестници — да продължите своите акции, за да може да видите крайния течен резултат — разбира се, ако не сте доволни от Търново.

А. Урумов (о): И Пловдив!

Министър П. Янев: Но ако вие сте доволни от Търново, ако вие от там видехте, че онова, което желаете, стана, по стана дотолкова, доколкото да ядете бой, а да не прескочи тая вандалщина, за която говорите от границите народи, ако света знае отдавна какви политически борби водите в България до днес, ако света знае какви съзаслугите на Теодор Теодорова в тая война, ако сърбите и др. знаят кои съзаслуги Теодоров, Данев, Малинов, както знаят и други, които по-рано съзаслуги на съд, ако света знае това много добре, то и на това, което стана в Търново, той гледа като на една много обикновена политическа случка в България, така я таксувва като чисто партизанска случка, и така я отминаха. Надевате се на интервенция, надевате се на всичко, което може да дойде отвън да ви спаси. Отпраща се на вас тий, както сами сте си заплатили за това. Ето защо бъдете куражливи да идете до край в борбата. Логичния край е това, което вие ви казваме: тук има законопроект в който вие ви питаме дали вие сте виновни за обявените войни и последвалите ги катастрофи или не. И ако вие имахте търпение да дочакате резултата от тия закон, тогава с пълно право ще дойдете след него тук и ще приказвате за тия народ, за когото приказвате, че щеше да дойде към Търново в едно ваше мнозинство от 20—30 хиляди. Ако народъ, пред когото ще си кажете думата, бъде във ваша полза, че вие сте невиновни гдето сте водили българския народ към войни от толкова години насам и сте свиршили с катастрофи, не една, а две, една от друга по-големи и по-страни; ако този народ каже, че не сте виновни, тогава ще дойдете тук и тогава вие от тази министерска маса ще ви кажем: имате право, говорете, българския народ ви даде този мандат. Даже нещо повече. Утре, пътуващ ден идат окръжни и други избори. Елате по повод на своите изборни резултати и седнете на тая маса.

Н. Пъдарев (д.): Оттеглете се от властта да направим референдум. Но побържайте да внесете закон за амнистията на шайкаджиите, които чакат с нетърпение.

Министър П. Янев: Да се оттеглим от властта? Никой не е държал за нея, но тая власт, от която вие искате да се оттеглим изглежда, че ви блазни не само като една единствена цел за самите ви, но тя ви докара и милионите и тия, които ще ви докара повече и заради туй за нея давате всичко мило и драго, да не казвам от къде почвате. И тая власт, която до ден днешен не е партизанска — аз не бих имал време да ви приказвам дали сме партизанствали при нашето управление или не — във всеки случай тя ви дава абсолютна свобода, не само тук в Народното събрание, но и на всекиден да се обрънете на едни вулгарни агита-

тори, и на едни хора, които не държат сметка нито за думите, нито за делата. И когато всичко това дохваща до положение, не само на нетърпимост, но излиза даже вън от границите на човечината, безспорно, вие ще повдигнете срещу себе си народния гнев и тия народен гнев, който в една малка степен се изле върху вас в Търново, той може да отиде и по-нататък, по-далече — зависи от самите вас.

Н. Пъдарев (д.): Много зависи от министъра на вътрешните работи и от Вас.

Министър П. Янев: И затуй ние казваме: ние искаме от самите вас да излезете срещу самия народ, да защитите своята кауза на невиновни. Ние нема да тръгнем по селата да агитираме за вашата виновност. Не, тя е ноторна. Българския народ я знае. Като почнете от жената, от детето, до най-възрастния, от младежа до най-стария — всички и съжителни и несъжителни избиратели я знаят. Знае я целия български народ, нема какво да му се агитира. И, ако днес вие можете да кажете, че може да има „тъмни народни сили“, които да дадат един неблагоприятен резултат за вас, тогава идете да свестите тия сили, да ги направите светли, ние ви даваме пълно право. Недайте продължава дебатите по тоя спасителен за вас закон, а идете там долу, агитирайте и се спасявайте. Ние нема да ви обвиняваме, но нема и да ви оправдаваме, защото там се знаят вашите грехове много добре. Тук в Народното събрание с години да приказваме, нема да се свирши. Идете там и се запцидавайте. Ние с най-големо спокойствие ще ви изслушаме и ще дочакаме народния вот и смобразно с това ще вземем нужните мерки (Ръкоплескане от земеделците)

Н. Пъдарев (д.): Искам думата по дневния ред.

Председателствуващ Г. Марков: Имате думата.

Н. Пъдарев (д.): Вие съобщихте по-рано, че съзложили заявления от народни представители за подаване оставки. Аз сметам че е дълг на бюрото да се погрижи за поставянето им на дневен ред.

Председателствуващ Г. Марков: Г. Пъдарев! Оная вечер гласувахме Вашето предложение, и тия заявления ще се поставят на дневен ред.

Ще гласуваме следния дневен ред:

1. Първо четене законопроекта за допитване до народа за виновността на министрите от кабинетите: Ив. Ев. Гешев, Д-р Ст. Данев и А. Малинов, за обявените и водени войни и за последвалите ги катастрофи през 1912—1913 и 1918 г. (продължение разискванията).

2. Първо четене законопроекта за извънбюджетен (свръхсметен) кредит на сума 230.000.000 милиона лева за помощ на държавните служители.

3. Първо четене законопроекта за изменение и допълнение на закона за тарифата на износните стоки от 4 януари 1921 г. с всичките му изменения и допълнения.

4. Одобрение предложението на г. г. Неделчо Георгиев и др. за назначаване изпитателна комисия за делата на министрите от кабинета на г. Малинов.

5. Второ четене законопроекта за изменение и допълнение на закона за главното съдопроизводство (Продължение на дебатите)

6. Второ четене законопроекта за изтребление на разбойниците.

Които приемат този дневен ред, моля, да вдигнат ръка. Минозинство, Събранието приема.

Заседанието се вдига за понеделник 2 ч. след обед.

(Вдигнато в 8 ч. 40 м. след пладне)

Подпредседатели: { **К. МАЛЕВ.**
Г. МАРКОВ.

Секретар: **И. ВЪЛКОВ.**

Началникъ на Стенографското отделение: **Т. ГЖЛЖБОВ.**